

Utjecaj američke kulture na Europu u drugoj polovici dvadesetog stoljeća

Beljak, Mateo

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:025263>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Mateo Beljak

**UTJECAJ AMERIČKE KULTURE NA
EUROPU U DRUGOJ POLOVICI
DVADESETOG STOLJEĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Mateo Beljak

**UTJECAJ AMERIČKE KULTURE NA
EUROPU U DRUGOJ POLOVICI
DVADESETOG STOLJEĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Eva Katarina Glazer

Zagreb, 2022.

Sažetak

Sjedinjene Američke Države, kao najsnažnija vojno-političko-ekonomska svjetska sila dvadesetog stoljeća, nedvojbeno su imale neizmjeran utjecaj na gospodarstva i politiku većeg dijela svijeta kroz cijelo dvadeseto stoljeće pa sve do danas. A u kojem su obujmu i na koje načine imale utjecaj na kulturu europskih država i naroda, nakon kraja drugog svjetskog rata pa do kraja stoljeća, pokušati će se pokazati ovim radom. Ovaj rad, kroz interdisciplinarni pristup sa srodnim područjima poput filozofije, sociologije, politike pa čak i onim manje srodnima, poput biokemije, ponudit će opis procesa kojima je američka kultura utjecala na razne europske kulture, a uz to će dati opis i karakterizaciju same američke kulture, i to uz pomoć viđenja autora koji su je proučavali, te će se zaključno pokušati evaluirati utjecaj te kulture na Europu u drugoj polovici dvadesetog stoljeća.

Ključne riječi: Kultura, nacionalna kultura, elitna kultura, popularna kultura, konzumerizam, globalizacija, amerikanizacija

Abstract

The United States of America, as the strongest military, the political and economic world power of the 20th century, undoubtedly had an immense influence on most of the world's economies and politics throughout the 20th century and up until today. This thesis will mostly focus on the extent and the manner in which the US has influenced the collective culture of European countries and their peoples, after the Second World War up until today. Through an interdisciplinary approach with related fields such as philosophy, sociology, politics, and even those non related like biochemistry, this thesis will offer a description of processes through which the US has influenced various European cultures, as well as give a description and characterization of the American culture itself, which was done with the help of the insights of authors who studied that particular culture. In conclusion, this thesis will attempt to evaluate the influence that the American culture had on Europe in the second half of the 20th century.

Key words: Culture, national culture, elite culture, popular culture, consumerism, globalization, Americanization

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Što je kultura i druge ključne riječi	5
9	
4. Amerikanizacija na tlu Europe	17
5. Na primjeru znanosti: Thomas Midgley jr.	37
6. Zaključak	41
Popis izvora i literature.....	43

Uvod

Svijet današnjice jednostavno je nezamisliv bez interneta; što god radili, gdje god se okrenuli- Internet je svugdje oko nas. Internet je veoma važan fenomen jer je bez sumnje najveći medij procesa globalizacije. U tom procesu, a u današnjem vremenu potpomognutom fenomenom interneta, javljaju se i razne nuspojave, prvenstveno jedna koja je ključna za ovaj rad: utjecaj jedne kulture i njen prijenos na neku drugu. Stoga je tema ovog rada upravo to: kako je, ali i na koji način, kultura Sjedinjenih Američkih Država (u nastavku SAD) utjecala na europski kontinent odnosno europske države i narode u drugoj polovici dvadesetog stoljeća i to uz manji utjecaj interneta i novih tehnologija nego što je danas. Mislim da je tema bitna zbog svoje aktualnosti i boljeg shvaćanja globaliziranog svijeta u kojem danas živimo. Shodno tome, cilj ovog rada jest dati svojevrsan prikaz i analizu tog utjecaja te zaključno ocijeniti učinak koji je ostavio u Europi. U svrhu ostvarivanja tog cilja koristiti ću se metodama deskripcije odnosno opisivanja čimbenika koji karakteriziraju utjecaj kulture SAD-a na Europu, analize opisanih faktora te u manjoj mjeri i usporedbe mišljenja i viđenja pojedinih autora o toj problematici. S navedenim u vidu, poslužiti ću se dostupnim izvorima i literaturom koji su, barem u hrvatskim okvirima, poprilično oskudni. Strani historiografi, a uz njih i sociolozi i filozofi te ostali znanstvenici i akademici, poput Alexandera Stephana, Régisa Debraya i ostalih iznijeli su detaljnija istraživanja i radove o temi, a u Hrvatskoj temu su ponajviše proučavali profesor Sunić i novinar Hrvoje Juvančić pa će se njihovi radovi ponajviše proučavati i koristiti u procesu stvaranju ovog rada.

Smatram da je na početku važno objasniti zašto je u fokusu ovog rada upravo kultura, a ne primjerice politika ili ekonomija, odnosno utjecaj politike ili ekonomije SAD-a na Europu. Naime, mišljenja sam da je kulturalni utjecaj bitniji za shvaćanje kako prošlosti tako i sadašnjosti, a vjerujem da je tako iz razloga što na kulturi počivaju i dalje se razvijaju političko-ekonomski procesi, a koji onda, kada su jednom oformljeni, imaju stanovit utjecaj na samu kulturu. Također, mislim da je kultura ono što ljude spaja, ali i razlikuje; na temelju zajedničke kulture nacije su se u prošlosti formirale, kao i carstva. Sjetimo se samo osvajanja Aleksandra Velikog, koji je bio svjestan da se njegovo carstvo neće moći ni formirati u slučaju da se Perzijancima nametne Grčka kultura. Na primjeru Njemačke i Italije iz devetnaestog stoljeća možemo vidjeti da je upravo kultura, a ne primjerice politička ili gospodarska međuovisnost kneževina i

kraljevstava, ono što je te narode ujedinilo u jedinstvene države. Prema bihevoristima, upravo je kultura ultimativan sistem društvene kontrole ili bolje rečeno samokontrole jer pomoću kulturnih vrijednosti, u kojima su sadržana i moralno etička načela nekog društva, ljudi nadziru vlastite stavove i ponašanje te tvore životna načela.¹ Izdvojit ću citat pisca, teoretičara umjetnosti i bivšeg francuskog ministra kulture Andrea Malrauxa koji je o kulturi rekao sljedeće: “Kultura je zbroj svih obrazaca umjetnosti, ljubavi i misli koji je, kroz stoljeća, omogućio ljudima da budu manje porobljeni.”².

Kako bi prikaz i analiza američkog kulturnog utjecaja bili što koncizniji, a ocjena što točnija, rad je podijeljen u četiri dijela odnosno poglavlja. U prvom poglavlju, “Što je kultura i druge ključne riječi”, plan je objasniti i definirati termin kultura, kao i ostale ključne pojmove ovog rada, a u svrhu boljeg shvaćanja rada u cijelosti. U drugom poglavlju “Američka kultura” naglasak će biti na samoj kulturi Sjedinjenih Američkih Država te će, između ostalog, biti riječi o tome koja su njena obilježja, odnosno po čemu se razlikuje od ostalih kultura. U trećem poglavlju “Amerikanizacija na tlu Europe”, u fokusu je sam utjecaj kulture SAD-a na Europu te će u tom poglavlju više riječi biti o tome kako su pojedini autori (poput Alexandra Stephana, Regisa Debraya, Tomislava Sunića i mnogih drugih) doživjeli taj utjecaj i kako su ga ocijenili, dok će u četvrtom poglavlju, ujedno i završnom poglavlju, biti prikazan utjecaj kulture SAD-a na interdisciplinarnom primjeru koji taj utjecaj predstavlja objedinjujući više grana znanosti poput ekologije, ekonomije, antropologije pa čak i biokemije te ostalih područja ljudske djelatnosti i proučavanja.

Važno je još napomenuti da će se kroz rad govoriti i o “američkom kulturnom utjecaju” ili utjecaju “američke kulture”, a pod tim izrazima misli se dakako na utjecaj kulture Sjedinjenih Američkih Država, kao jedne od, ako ne i najutjecajnije države u političkom i gospodarskom smislu, (a u kojoj mjeri i u kulturnom smislu?) tijekom dvadesetog stoljeća pa sve do danas.

¹ OpinionFront: *Why is Culture Important and How Does it Influence People?*. <https://opinionfront.com/why-is-culture-important> (02. rujna 2022.)

² OpinionFront: *Why is Culture Important and How Does it Influence People?*. <https://opinionfront.com/why-is-culture-important> (02. rujna 2022.)

Što je kultura i druge ključne riječi

Kao što je rečeno u uvodu, na početku rada veoma je bitno poblize objasniti pojmove o kojima će u radu biti riječi, a u svrhu boljeg razumijevanja poglavlja koja slijede. Iako su pojmovi kojima se ovaj rad bavi prilično kompleksnog značenja te bi o svakom pojedinom vjerojatno mogla biti napisana čak i knjiga s detaljnim objašnjenjima u radu će biti predstavljena koncizno, sažeto, u što kraćim crtama i to uz osobnu interpretaciju i komentar autora koji pak neće značajno odmicati od definicija ponuđenih u enciklopedijama i leksikonima.

A koji bi to pojam za početak bilo bitnije objasniti od pojma kulture? Može se odmah uočiti da je pojam “kultura” višeznačan te ga se može vezati uz više objašnjenja različitih znanosti. Dakako, u ovom radu neće biti riječi o kulturi bakterija ili tkiva kao što bi moglo biti u nekom bio-kemijskom ili mikrobiološkom istraživanju, iako će kasnije u radu donekle, u manjem dijelu, biti predstavljena i ta, bio-kemijska tema, kroz prizmu američke kulture, odnosno onog što ona jednim svojim dijelom predstavlja. Isto tako, neće biti riječi ni o kulturi polja sa žarama o kojima nerijetko pišu arheolozi i povjesničari. Jedna od definicija kulture je sljedeća: “Ukupnost duhovnih tvorbi i materijalnih ostvarenja, vrijednosnih prosudbi i javnih normi, društvenih ustanova, organizacije i oblika ponašanja ljudi u nekoj zajednici... za kulturu je bitno da se ona usvaja učenjem te da se u komunikaciji unutar društvene zajednice potvrđuje, prenosi i dalje razvija.”³ Ta definicija kraće bi zvučala ovako: “Kultura je svojevrsan proces stvaranja i učenja obrazaca mišljenja i djelovanja neke skupine ljudi.”⁴ Ključan aspekt ovog rada je upravo utjecaj tog procesa na one koji ne pripadaju toj istoj skupini nego su samo recipijenti, primatelji određene kulture, točnije rečeno, američke. Odmah se može uočiti da sama kultura o kojoj je u ovom radu riječ ima nacionalnu konotaciju (kultura SAD-a, američka kultura) odnosno povezujemo je s određenom nacijom, stoga ju možemo opisati kao nacionalnu kulturu.

Što bi dakle bila nacionalna kultura? Iz prošlog odlomka dalo bi se zaključiti da je nacionalna kultura istoznačna općoj definiciji kulture kojom je opisana. Pa ipak, mora se uočiti da neka grupa ljudi koja je u procesu usvajanja mišljenja i djelovanja ne mora

³ Antun Vujić, *Enciklopedija: Opća i nacionalna u 20 knjiga* (Zagreb: Pro lexis i Večernji list, 2006.), 294-295.

⁴ Wikipedija, slobodna enciklopedija: *Kultura*. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kultura> (02. rujna 2022.)

nužno biti okupljena u neku nacionalnu tvorevinu. Uzmimo za primjer Rome i njihove zajednice. Iako su kao narod rasprostranjeni po cijelom svijetu te žive unutar granica neke nacije to ne znači da je njihova kultura istovjetna s kulturom Engleza, Poljaka ili Hrvata. Dakle, romsku kulturu može se opisati kao internacionalnu. S druge strane, ako pogledamo unutar Hrvatske, može se uočiti da se kultura Slavonki i Slavonaca u nekim obilježjima bitno razlikuje od kulture Dalmatinki i Dalmatinaca; oni doduše jesu članovi istog nacionalnog korpusa, ali te razlike koje ih obilježavaju govore u prilog tome da postoje i intranacionalne kulture. Prema Juvančiću, nacionalna kultura odgovarala bi onoj “dominantnoj” kulturi nekog društva koja je kao takva usvojena unutar neke nacije kao glavna te ju naziva podsustavom “elitne kulture” jer predstavlja “kolektivno pamćenje i identificiranje neke nacije kroz umjetnička i znanstvena dostignuća njenih istaknutih pripadnika.”⁵. Takvoj “elitnoj kulturi”, Juvančić nadalje suprotstavlja “popularnu kulturu” koja je “komercijalna, tržišno usmjerena, urbanizirana, masovno proizvodna i raspoloživa.”⁶. Upravo prvi pridjev koji Juvančić upotrebljava za opis “popularne kulture” dovodi nas do sljedećeg bitnog pojma koji treba pobliže objasniti kako bi se bolje shvatio utjecaj nacionalne kulture SAD-a na Europu. Taj pojam je naravno- konzumerizam.

Konzumerizam je prema jednostavnoj definiciji “ideologija koja cijeni i potiče prekomjernu kupnju i korištenje materijalnih dobara i usluga”.⁷ Teško je reći kada je točno nastao i gdje se prvo pojavio jer ljudi od davnina žele kupiti određene stvari ili usluge koje im nisu od životnog značaja, međutim Coleman ističe kako se moderna evolucija može pratiti od druge industrijske revolucije, posebice kroz otvaranje brojnih tvornica u SAD-u kada radnici počinju zarađivati raspoloživ prihod koji posljedično mogu potrošiti za nešto više od svakodnevnih potreba.⁸ Danas je taj fenomen dosegao i nove visine pa se o istome govori kroz prizmu ovisnosti, odnosno medija za psihološki poremećaj: “Konzumerizam se u stručnoj i znanstvenoj literaturi češće raščlanjuje kao strukturni društveni fenomen nego kao individualna psihološka disfunkcija koja se manifestira kao poremećaj kompulzivnoga kupovanja, a koja se može promatrati i kao

⁵ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 12.

⁶ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 11.

⁷ Steven Coleman. *What Is Consumerism? - Definition, History & Examples*, (10.10.2021.)

<https://study.com/academy/lesson/what-is-consumerism-definition-history-examples.html> (02. rujna 2022.)

⁸ Steven Coleman. *What Is Consumerism? - Definition, History & Examples*, 10.10.2021.

<https://study.com/academy/lesson/what-is-consumerism-definition-history-examples.html> (02. rujna 2022.)

relativno nova ovisnost. Društveno disfunkcionalnim ponašanjima ovisnika o alkoholu i/ili psihotropnim supstancijama u literaturi i praksi, pa i u legislativi, učestalo se pridaje velika pozornost, što je i opravdano, ali se zanemaruje moguća razornost poremećaja kupovanja kako za samoga ovisnika tako i za njegovu užu socijalnu sredinu i društvo u cjelini.”⁹. Da rad ne bi otišao predaleko u smjeru psihičkih poremećaja, treba još samo naglasiti da će u narednim dijelovima rada biti još riječi o ovome fenomenu te kako je i na koji način pogodio u širenju američke kulture Europom. Kada je već riječ o procesima širenja, vrijeme je da se dotaknemo definicije jednog takvog, zasigurno i najzaslužnijeg za proces širenja kulture SAD-a, ali i ostalih kultura van njihovih nacionalnih korpusa i granica. Riječ je dakako o procesu globalizacije.

O globalizaciji je već jako puno toga rečeno i zaključeno. To je jedan od procesa koji su vjerojatno među najviše objašnjenima i najdebatiranijima kod učenika u gimnazijama, ali i ostalim srednjim školama jer se u gotovo svakom predmetu može upotrijebiti u svrhu argumentiranja i rasprave, a s ciljem poticanja kritičkog mišljenja i zaključivanja kao i razvijanja retoričkih sposobnosti učenika. Ukratko, globalizaciju definiramo kao: “gospodarski, društveni, politički i kulturni procesi koji vode preobrazbi životnih uvjeta te sve većoj povezanosti i međuovisnosti pojedinih dijelova suvremenoga svijeta.”¹⁰. Također, bitno je napomenuti da su globalizacijski procesi, posebice na kulturnom planu, povezani s razvojem sredstva širenja informacija te: “Oni pospješuju, s jedne strane, međuprožimanje kultura i oblikovanje globalne kulture koja ujednačuje potrošačke obrasce i životne stilove, a s druge strane utječu na buđenje, revitalizaciju i čuvanje nacionalnih, grupnih i drugih zasebnih kulturnih identiteta.”¹¹

Za kraj, termin koji treba spomenuti zasigurno je termin amerikanizacije. On označava proces utjecaja američke kulture, ali na neki način i životnog stila Amerikanaca (kao građana SAD-a) na druge kulture i nacije.¹² Ovo je dakako najvažniji

⁹ Vladimira Žakman-Ban i Katarina Špehar Fiškuš, “Konzumerizam – društveni fenomen i nova ovisnost”, *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru* 2016, Vol. 11 br. 16 (2016.) <https://hrcak.srce.hr/185997> (02. rujna 2022.)

¹⁰ Globalizacija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. rujna 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>

¹¹ Globalizacija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 9. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>

¹² Cambridge dictionary: *Americanization*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/americanization> (03. rujna 2022.)

pojam u ovom radu koji će se prožimati kroz cijeli rad, a proučavati će se kroz prizmu amerikanizacije europskih nacija i naroda.

Američka kultura

U svrhu boljeg shvaćanja utjecaja “američke kulture” na Europu potrebno je prvo opisati samu američku kulturu. Stoga će u ovom poglavlju biti riječi upravo o toj “američkoj kulturi” te o onome što ona predstavlja i koja su neka od njenih ključnih obilježja.

Nerijetko se može čuti kako su Sjedinjene Američke Države “melting pot” što znači da su razne kulture ostavile svoj trag u američkoj kulturi. Prema portalu Live Science isto tako američka kultura utječe na ostatak svijeta. Profesorica DeRossi s londonskog sveučilišta, u intervjuu za isti portal, dala je dobar opis na koji način se to različite kulture u SAD-u inkorporiraju u jednu američku kulturu: “...katoličke španjolsko govorne zajednice mogu zadržati svoj jezik i druge kulturno obiteljske tradicije, ali su integrirane u urbanu zajednicu i prihvatile su američki način života na mnoge druge načine.”¹³. U sljedećem odlomku slijede neki primjeri američke kulture i običaja.

Autori Zimmermann i McKelvie, na portalu Live Science navode neka obilježja kulture SAD-a, tj. američke kulture. Tako tvrde da iako uz Sjedinjene Američke Države vežemo engleski kao nacionalni jezik te se ta izvedenica engleskog jezika popularno naziva “američki engleski”, SAD službeno, na federalnoj razini ne prepoznaje nijedan jezik kao službeni. Naravno, engleski jest de facto služben na cijelom području SAD-a te se službeni poslovi obavljaju koristeći engleski jezik, međutim nikad nije donesen zakon kojim bi se engleski odredio kao službeni jezik SAD-a. Unatoč tome neke od saveznih država imaju u svojim Ustavima naveden službeni jezik ili službene jezike (na primjeru savezne države Havaji gdje su službeni jezici engleski i havajski). Također, vezano uz jezik, Ured za popis stanovništva SAD-a procjenjuje da se u SAD-u govori oko tristo i pedeset jezika koje dijele u četiri veće skupine: Španjolski, ostali Indo-europski jezici, azijski jezici te svi ostali jezici u koje spadaju oni poput mađarskog, afrički jezici i ostali. Nadalje, američku kulturu obilježava i religioznost ili bolje rečeno pripadnost određenim religijama. Tako je na prvom mjestu najzastupljenije kršćanstvo sa svojim različitim denominacijama, a za koje se deklarira oko sedamdeset posto

¹³ Kim Ann Zimmermann i Callum McKelvie. *American Culture: Traditions and Customs of the United States*, 21.12.2021. <https://www.livescience.com/28945-american-culture.html> (03. rujna 2022.)

građana SAD-a. Na drugom mjestu su oni koji nemaju nikakvu povezanost s organiziranom religijom, a čine oko dvadeset i tri posto populacije, dok ostatak ispovijeda neku drugu religiju.¹⁴ U nastavku članka na portalu Live Science, autori Zimmermann i McKelvie, navode i “američki stil” odnosno američku modu i način odijevanja kao jedno od obilježja kulture Sjedinjenih Država. Prema njima, američka moda prvenstveno ovisi o socijalnom statusu, regiji i klimi, ali se svugdje mogu prepoznati originalni američki odjevni predmeti poput traperica, bejzbolskih kapa te naravno kaubojskih šešira i čizama. Prema njihovom istraživanju modna industrija SAD-a u 2019. uprihodila je oko dvadeset i četiri milijarde američkih dolara što je svojevrsni dokaz ranije spomenutog konzumerizma. Za kraj, vrijedi još spomenuti da SAD-e predvode u svijetu u filmskoj i televizijskoj industriji, kao i u ostatku masovnih medija, čemu svjedoči podatak da procijenjena vrijednost medijske i zabavne industrije SAD-e iznosi otprilike sedam stotina milijardi američkih dolara. Uz to, treba se sjetiti i SAD-a kao predvodnika u određivanju popularnog glazbenog stila u svijetu, bilo to *rocka* od pedesetih godina prošlog stoljeća do danas ili *rapa/hip-hopa* koji veliku pozornost dobiva krajem prošlog stoljeća.¹⁵ U narednim odlomcima biti će još riječi o američkoj kulturi, civilizaciji i ideologiji, ali kroz oči europskih akademika, znanstvenika, profesora i mislioca.

Teško je uopće zamisliti pa i objasniti američku kulturu bez fenomena konzumerizma; bilo da je riječ o američkoj kulturi u dvadesetom ili dvadeset i prvom stoljeću. Stoga za početak treba izdvojiti, iz zbornika radova s međunarodne konferencije “Recent advances in artificial intelligence, knowledge engineering and data bases” održane u Cambridgeu 2009. godine, poglavlje naslovljeno “The impact of American culture on other cultures: Language and cultural identity”, rumunjske profesorice Suzane Carmen Cismas sa Sveučilišta u Bukureštu koja nudi odličan osvrt na samo stvaranje američke kulture i njene povijesti, ali i prožetosti konzumerizmom. Ona na početku navodi da je američka kultura neobična mješavina uzoraka i oblika, stvorena iz različitih kulturoloških pozadina njenih žitelja. Bitna je i njezina sljedeća opaska za bolje razumijevanje američke kulture pogotovo kada se sjetimo ranije spomenute raščlambe koju je Juvančić dao u vidu elitne i popularne kulture. Naime, ona

¹⁴ Kim Ann Zimmermann i Callum McKelvie. *American Culture: Traditions and Customs of the United States*, 21.12.2021. <https://www.livescience.com/28945-american-culture.html> (03. rujna 2022.)

¹⁵ Kim Ann Zimmermann i Callum McKelvie. *American Culture: Traditions and Customs of the United States*, 21.12.2021. <https://www.livescience.com/28945-american-culture.html> (03. rujna 2022.)

navodi misli francuskog političara i politologa Alexisa de Tocquevilla koji je davnih tridesetih godina devetnaestog stoljeća putovao SAD-om i opazio da “Amerikanci naglasak stavljaju na ono što je jednostavno i lako dostupno više nego na ono kompleksno”, iz čega zaključuje da je američka kultura definirana popularnim i demokratski inkluzivnim obilježjima koja nadalje prepoznaje u filmovima, televiziji, serijama, časopisima i sličnom, a ne visokom ili drugim riječima elitnom kulturom knjiga, kazališta i muzeja. Također, tvrdi i da je taj elitni vid kulture u SAD-u više mješavina profinjenog i popularnog kao i cjelokupna kultura koja se, prema njenim riječima, “brzo širi i to u vidu kulturne invazije i osvajanja, sa svojim pozitivnim i negativnim posljedicama”. Konkretno primjere na kojima temelji svoju tezu, Cismas nalazi u glazbi, zabavnoj industriji, slikarstvu, festivalima te naposljetku-konzumerizmu i demokraciji. Kao jedan od konkretnih primjera navodi primjer traperica. Prvotno stvorene za radnike zbog svoje izdržljivosti i udobnosti, američka modna industrija je pomoću masovnih medija i filmskih zvijezda poput Marlona Branda i Jamesa Deana 50-ih godina prošlog stoljeća proslavila traperice predviđajući ih kao savršen odjevni predmet za trendsetere- mlade osobe koje su u njima vidjele pobunu protiv autoriteta i na taj način iskazivale svoje buntovništvo. Do kraja 70-ih traperice su zbog svoje popularnosti stečene ležernim i neformalnim stilom, takoreći pokorile svijet.¹⁶

Nadalje, uvid u američku kulturu daje jedan domaći autor, profesor Tomislav Sunić, koji je dugi niz godina i sam živio u SAD-u, a koji govori o američkoj ideologiji u svojoj istoimenoj knjizi te smatra kako je američka kultura ponajprije “američki način života” za koji kaže, da iako nije nikakva službena ideologija niti ideološka prisila, svejedno ne prihvaća nikakvu kritiku istog. Upravo njegov prikaz tog američkog načina života može nam dati prikaz same američke kulture te što ona u svojoj naravi podrazumijeva. Uz spomenuto, odmah na početku svog djela navodi da je krajem dvadesetog stoljeća Amerika, odnosno SAD, postala “super-ego” cijelog svijeta i to ne samo politički, vojno i diplomatski nego i kulturno, modno i ekonomski. “Biti stoga Amerikanac ne znači samo biti rođen u Americi. Biti Amerikanac znači vjerovati u američku ideologiju i oponašati američki način života na bilo kojem dijelu kugle

¹⁶ Suzana Carmen Cismas, “The impact of American culture on other cultures: Language and cultural identity”, u: *Recent advances in artificial intelligence, knowledge engineering and data bases*, ur. Leon Trilling (Cambridge: WSEAS Press, 2009.), 388-393.

zemaljske.”¹⁷. Ono što je za ovaj dio rada bitno, jest naglasiti ono što Sunić dalje govori o američkoj ideologiji: “U Americi nema povijesne svijesti, nema homogene kulture...”¹⁸. Kao primjer toj tvrdnji navodi da se čak i u vrijeme slavlja državnih praznika poput Dana neovisnosti pažnja ne pridaje povijesnom značaju tog dana nego više služi kao izlika za konzumerizmom ispunjenim danom bez poslovnih obaveza za većinu građana koji ga koriste za svoje rituale zabava, piknika i sličnog. Prožetost američkog načina života konzumerizmom možemo uočiti i u sljedećem citatu: “Amerikanac jedino može i zna staviti stvar u ekonomsku perspektivu. Jedino u ophođenju s materijalnim svijetom i stvarima, Amerikanac kontekstualno razmišlja... Moglo bi se reći da Amerikanci promatraju i ocjenjuju osobe s kojima komuniciraju kao funkcionalne predmete... Taj detalj objašnjava zašto prijateljstvo ili čak ženidba, ili pak svaka pojedinost u međusobnom ljudskom ophođenju, u Americi uvijek ima površan i prividan karakter i on je obično kratka vijeka... Biti Amerikanac znači ograničiti se na utilitarno, potrošačko, i funkcionalno ponašanje, ne samo prema stvarima, nego i prema ljudima.”¹⁹. Uz navedeno, važno je izdvojiti sljedeće autorovo zapažanje: “Amerikanac nije nasljednik kao Europljanin. Američki osjećaj za povijest ne postoji. Američki je život okrenut isključivo potrošačkoj i ekonomskoj sadašnjici. To je osobito vidljivo na američkoj arhitekturi koja u prosjeku ne traje dulje od pedeset do sedamdeset godina. Nakon što građevine ili privatne kuće ispune svoju ekonomsku funkciju, one se ruše - i gradi se nešto novo. Stoga i amerikanizam mora odbaciti svaki kontinuitet i tradiciju. Amerikanizam je funkcionalna ideologija koja linearno gleda na povijest i koja polazi od pretpostavke da svi ljudi postaju svakim danom sve bolji, da svijet postaje sve bogatiji, te da će jednog lijepog dana carstvo nebesko biti ostvareno na cijeloj kugli zemaljskoj (...) U Europi, svi ljudi, manje-više, gledaju na povijest ciklički, po onoj Gundulićevoj >>danas gore, sutra dolje<<, te usprkos silovitom naletu amerikanizma, dan danas, znatnom broju Europljana ne pada na pamet da će povijest jednog dana stati da će svi ljudi postati krasni i dobri, i da će ekonomsko carstvo biti dostupno svima.”²⁰ Važno je uvidjeti da Sunić istovremeno uočava i američki pragmatizam, ali i američki idealizam (pozitivizam) te ga suprotstavlja europskom realizmu, a koji su, ne samo filozofski i ekonomsko-politički, nego i kulturni čimbenici jer predstavljaju naučene i

¹⁷ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 15-16.

¹⁸ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 37.

¹⁹ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 37-38.

²⁰ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 26.

prenesene obrasce mišljenja. Uz navedeno, autor razmatra i sljedeće: “Amerikanac ima podsvjesnu ljubav prema antiheroju, borbenom biblijskom profetu. Odnosno njegovim modernim američkim zabavljačkim produžecima: odmetniku, kauboju, sitnom gangsteru i buntovniku. (...) Kada neki odmetnik stručno i spektakularno opljačka banku, zanimljivo je kako američke novine s divljenjem i blagonaklonu piše o tom odmetniku. (...) Američki estetski i politički dualizam logično vodi do jednostavnog načina komuniciranja, budući da u amerikanizmu ne smije postojati nikakav osjećaj za jezične nijanse ili nedorečenost. U Europi prevladava mišljenje da su Amerikanci miroljubiv narod. Uistinu, Amerika je uvijek mrzila ratove i vanjske vojne obaveze. Međutim, koliko god Amerikanci ne vole ratove, oni su veoma skloni nasilju. od svih vrsta zabava kriminalistički filmovi su među najpopularnijima. Više od dvadeset tisuća Amerikanaca diljem Amerike godišnje stradao u međusobnim okršajima i u raznim oblicima kriminala. Nikad se nigdje na svijetu nije toliko govorilo o miru, ljudskim pravima, pacifizmu i vrijednosti ljudskog života, kao što se govori u Americi - zemlji u kojoj su najgori oblici kriminala postali sastavni dio ideologije. Amerikanizam sve više teži funkcionalnoj i pojednostavljenoj društvenoj realnosti. On sve više izbjegava nijansirana analize koji iziskuju intuiciju i koje se racionalno teško mogu dokučiti. američko funkcionalno razmišljanje u prvom je redu uvjetovano ekonomijom i trgovinu. Američki način života tolerira samo vrijednosne sudove koji se u načelu svode na >>dobro ili loše<<, jer u trgovini ne smije postojati nikakav osjećaj za paradokse ili nedorečeno.²¹

U narednom poglavlju svoje knjige, “Homo Americanus”, Sunić daje antropološki opis Amerike i Amerikanca, nerijetko u paraleli s Europom i Europljanima, iz kojih se mogu izvući dodatni zaključci i o samoj kulturi SAD-a. Na samom početku poglavlja govori i o europskom utjecaju na Ameriku pa tako navodi: “Biti Amerikanac znači ograničiti se na utilitarno, potrošačko i funkcionalno ponašanje, ne samo prema stvarima, nego i prema ljudima. (...) europskom znanstveniku intelektualcu naviknutom na kulturološke različitosti, kao i kulturni i estetski pluralizam, bez dvojbe je (uz veliku intuiciju i trud) hvala lakše shvatiti Ameriku nego američkom znanstveniku u Europu. On se puno bolje može uživjeti u američke koncepte nego amerikanac u europske. Za američkog znanstvenika, kao i za većinu Amerikanaca, američki način života kulminacija je svega moralnog i svega istinitog. (...) Koliko god je Amerika rasno

²¹ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 31-32.

etnički naseljena pretežno europskim emigrantima, ideologija amerikanizma od samog svog početka daje sebi zadatak da odbaci sve europsko, bez obzira na to radi li se o nečem što ima negativnu ili pozitivnu ulogu u Europi. Kao što je govorio John Quincy Adams, jedan od otaca tvorca Amerike: >>emigranti moraju odbaciti svoju europsku kožu, i nikada je ponovno ne obući<<. bilo da je riječ o autoritarizmu, fašizmu ili komunizmu, kojim Europljani imali gorka iskustva, bilo da se radi o načinu dobre ishrane i dobro komuniciranja, s kojim su Europljani imali sjajna iskustva, amerikanizam odbacuje sve što je imalo može podsjetiti na Europu. Kada Amerikanci prihvate nešto iz Europe - na primjer nešto iz kulinarskog ili folklornog svijeta, ili neki europski modni krik ili pseudo kulturni trend - oni tim europskim ulozima daju američki ukus i okus. (...) parodija europeizma prisutna je u Americi u svim institucijama; od muzeja i kulturnih zavoda, pa do visokih političkih i znanstvenih ureda. Amerika je prepuna europskih kulturnih predmeta, od rimskih amfora i kipova, pa do slika i akvarela poznatih europskih majstora. Međutim svim kulturnim predmetima uvezenima iz Europe nedostaje povijesni i organski kontekst. Stoga i uvezeno europsko kulturno blago može u Americi biti shvaćeno i prihvaćeno isključivo kao potrošačka roba, ali nipošto kao duhovno blago. Kulturološki gledano, amerikanizam je uzeo velik dio europske kulturne baštine, premda sva uvezena baština u Americi dobiva drugačiju društvenu ulogu. U Americi za sve ovo za stvari koriste anorganski utilitarne. svaka uvozna kulturna stvar gubi svoj misterij i svoju sakralnu simboliku. Čak i francuska vina, i talijanske pizze njemački Sauerkraut, poprimaju sasvim drugačiji ukus i okus. (...) Amerikanizam je >>religija<< zasnovana na potrošačkom i bacalačkom mentalitetu koja polazi od pretpostavke da se sve stvari moraju trošiti, zatim istrošiti, i na kraju baciti ili nekome dati. Vrijedni kulturni predmet u Americi nema sakralni kontinuitet, kao što je to u Europi.” Uz navedeno, Sunić još nadodaje kako je upravo američki kulturni anakronizam svojevrsni obrambeni mehanizam od kulturnih napasti koje bi štetele američkoj kulturi što se može povezati s riječima (i zapravo upotpunjuje) citat ranije spomenute profesorice DeRossi.²² Autor također pobliže opisuje kulturološki fenomen “životnog stila”, odnosno kako se Amerikanci prema tom fenomenu pa navodi sljedeće: “svakom Amerikancu je dopušteno da ima >>svoj životni stil<< - pod uvjetom da ga ne nameće nasilno drugim ljudima.” Uz to, Sunić nadodaje da je jedna odrednica, koju se može protumačiti kulturološki, samocenzura koja je prema njemu izrazito bitna

²² Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 39-42.

jer: “zbog toga što milijuni različitih životnih stilova uvijek potencijalno mogu dovesti do anarhije i rasula, u Americi se nameće potreba za samocenzurom. (...) Samocenzura je uistinu najučinkovitiji oblik američkog konformizma i društvenog jednoulja.” Uz to, bitno je naglasiti da autor u pozadini samocenzure prepoznaje “...liberalno, trgovačko i individualističko uvjerenje da svi ljudi imaju pravo na svoj život i da svaki čovjek ima pravo na svoje mišljenje.”²³. Važno je uočiti da profesor Sunić ne želi time kritizirati, odnosno reći da pojedinci nemaju pravo na vlastito mišljenje; oštrica njegove kritike upućena je upravo na jednoulje koje nastaje kada se samocenzurom potiskuje mogućnost za svaku konstruktivnu kritiku na račun nečijeg životnog stila ili mišljenja.

Nakon zamjećivanja profesora Sunića o američkom načinu života, potrebno je izdvojiti i viđenje američke kulture od strane osebujnog francuskog filozofa Régisa Debraya, čiji opisi slikovito dočaravaju američku kulturu: “Američki prostor nije samo boravište ili prebivalište, on je kretanje. Put je njegov znamen. Teretna kola, diližansa, automobil, projektil, raketa. No uvijek Go West, young man. Na konju ili na Harley-Davidsonu... Ondje, pravocrtost i centrifugalnost, s kolnicima bez pločnika, bezimenim ulicama i neizostavnom bujicom automobila. U rezidencijalnim četvrtima, kvadratno ustrojenim predgrađima na velikim površinama ulog vremena prepušta mjesto prostornoj funkciji.” Veoma je interesantno vidjeti kako Debray koristi prostor u svrhu oslikavanja američke kulture i civilizacije; Prostor, točnije suficit prostora je ono što razlikuje Amerikance od Europljana kako Debray napominje u svojem djelu.²⁴ Sam Debray uočava važnost slika i simbolike pa za američku kulturu (i to u kontrastu s europskom) kaže sljedeće: “Oduzmite Francuskoj iz doba Narodne fronte Jeana Gabina i Michele Morgan, i odrezat ćete joj prst. Oduzmite Americi iz doba programa >>Nova granica<< Johna Waynea i Marilyn Monroe i odrezat ćete joj noge... udaljavanje od Europe bilo bi nemoguće bez zamjene pisane kulture vizualnom. Film je stvorio Sjedinjene Države za koje je on mnogo više od sredstva utjecaja. On je izvor njihove moći.”²⁵ Također, prema Debrayu, za razliku od europske kulture kojoj je, da bi “rasla i vjerovala u svoju sudbinu”, bilo potrebno vratiti se unatrag i odabrati koje je učenje, bilo teološko ili ideološko, ispravno američka kultura odabrala je ekonomiju kao minimalnu ideologiju i prema Debrayu od tada samo ubire plodove svog proizvoda,

²³ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 51.

²⁴ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 85-90.

²⁵ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 101.

točnije filma.²⁶ Za kraj, kao treću ključnu stavku američke kulture, nakon prostora i slike (filma), Debray identificira sreću pa tako navodi, sada već poprilično poznatu sintagmu, Thomasa Jeffersona iz Deklaracije o nezavisnosti, "pursuit of hapiness" te ustvrđuje da je za pronalazak i ostvarenje sreće ključ slobodno poduzetništvo koje se njegovalo u SAD-u od njenih samih početaka. Za Debraya, ta sreća je ostvariva i moguća zbog jednog velikog faktora, a to je da: "sretni narodi nemaju povijesti (otuda, govorio je Valery, proizlazi da bi >>ukidanje povijesti narode učinilo sretnijima<<, što je dokazano)."²⁷ Na kraju poglavlja o tome što je ili bolje rečeno što čini američku kulturu Debray zaključuje sljedeće: "Ukratko: branding + running + fitness.". To znači da je za američki način života potrebno "biti vidljiv" (raditi na vlastitoj slici, brandu), "biti u pokretu" (kretati se prostorom, napredovati) te "dobro se osjećati" u svojoj koži (biti u formi, sretan).²⁸

Zaključno s ovim poglavljem, potrebno je uočiti pristup, ali i određeni animozitet europskih autora prema kulturi SAD-a, posebice profesora Sunića koji za razliku od Cismas, koja ne kritizira tu kulturu, a za razliku od Debraya koji suptilno, ironičnim tonom daje svoju kritiku, kritizira tu kulturu otvoreno, moglo bi se reći da čak i napada tu kulturu. U sljedećem poglavlju biti će više riječi o fenomenu koji je nastao upravo opiranjem, većinom europske inteligencije, utjecaju američke kulture: anti-amerikanizmu.

²⁶ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 103.

²⁷ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 113.

²⁸ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 122.

Amerikanizacija na tlu Europe

Kako je uopće započeo proces amerikanizacije Europe? Možemo li taj proces gledati kroz prizmu politike? Sudeći prema riječima Alexandra Stephana, profesora njemačkog jezika i literature sa Sveučilišta Ohio, koji je predavao i na drugim prestižnim američkim sveučilištima poput Princetona i UCLA-a, upravo je politika na globalnoj razini bila ono što je započelo cijeli proces amerikanizacije Europe. Stephan, naime, svrstava početak jačeg zadiranja američke kulture u Europu u vrijeme netom nakon kraja drugog svjetskog rata, odnosno početkom paktovske podjele svijeta nakon 1945. godine.²⁹ Kao što nam je znano iz povijesti, svijet nakon 1945. ulazi u eru takozvanog hladnog rata, vremena nemira i konstantnog odmjeravanja vojno-znanstvene snage tadašnjih najvećih svjetskih sila, točnije SAD-a i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (kraće SSSR-a). NATO i Varšavski paktovi su upravo posljedice takve blokovske podjele, koja je definitivno daleko najizraženija bila upravo u Europi. Sama činjenica da europske države tada biraju na čiju će stranu stati, ili im je zbog blizine i vojnog utjecaja ta ista strana nametnuta, pogotovo u slučaju SSSR-a, svjedoči tome kako dominantan saveznik prvenstveno putem politike i gospodarskih odnosa među državama ostvaruje stanovit utjecaj i na kulturu samog društva.

Na prethodni odlomak odlično se nadovezuju sljedeće riječi profesora Sunića: “Pobjeda Amerike u drugom svjetskom ratu, nije samo vojna pobjeda nad fašizmom; to je također i pobjeda amerikanologije kao obavezne društvene pedagogije u Europi. Bilo da je to jazz ili rock glazba, žurevi, traperice ili popularnost američkog jezika, dolazak amerikanologije u Europu, kao što je pisao Francuz Regis Debray, imala je istu snagu i moć kao američki topovi i avioni. Uistinu se može reći da je amerikanizam uspio svladati komunizam ponajprije stvaranjem nove kulturne hegemonije i >>diktature blagostanja<<. Nema Europljanina koji nije barem jednom sa zadovoljstvom slušao američkog pjevača Elvisa Presleya. Teško je Europljanin u komunističkoj Europi ikada pokazivao interes za pripovijetke svog komunističkog komesara. Da je kojim slučajem komunizam i njegov alter ego, Sovjetski Savez, uspio nametnuti zabavljačku kulturnu hegemoniju i ekonomsko blagostanje, nitko danas ne bi razmišljao o milijunima ljudi koji su nestali u komunističkom teroru! Da su kojim slučajem Berija ili Ždanov znali od

²⁹ Alexander Stephan, ur., *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945* (New York: Berghahn Books, 2006.), 5.

komunizma napraviti zabavljачku ideologiju, on bi danas uspio pridobiti milijune mladih >>vjernika<< koji bi se s ponosom zaklinjali u njegovu >>vječnost<<! Upravo zato što amerikanizam podrazumijeva >>ideologiju zabave<<, on je uspio privući mase ljudi diljem Europe i svijeta.” (...) “Kad se Amerikanizam seli u Europu on postaje nova sudbina.”³⁰

Prema Stephanu, glavnom uredniku knjige “The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945.”, za utjecaj američke kulture u Europi, točnije Njemačkoj, zaslužna je među ostalima i CIA, i to kroz grupe poput “Kongresa za kulturnu slobodu”, koja je bila zadužena za re-edukaciju fašista i nacista, a s ciljem borbe protiv boljševičke prijetnje s istoka. Autor također tvrdi da su, pod Savezničkom nadzorom, mediji, radio postaje, kazališta i izdavačke kuće neposredno nakon rata počele opskrbljivati Nijemce iznenađujuće širokim kulturnim programom. Američke knjige, koje su bile zabranjene u vrijeme vladavine Hitlera, vratile su se na police njemačkih knjižara i knjižnica upravo kao zamjena za nacističku literaturu. Stephan spominje i četiristo tisuća njemačkih ratnih zarobljenika koji se vraćaju u Njemačku, a koji su u Americi bili izloženi utjecaju američke kulture i demokracije te američkog životnog stila. Autor navodi i podatak da je osnovano dvadeset i sedam “Američkih kuća” u gusto naseljenim sredinama koje bile opremljene s više od stotinu soba za čitanje i mobilnim informacijskim centrima, a koje su poslužile kao centri širenja kulture za više od milijun Nijemaca mjesečno. Utjecaj američke kulture putem medija, preciznije radija, vidi se na primjeru “American Forces Network”, vojničkog radija, putem kojeg se u Njemačka kućanstva uvode ne samo jazz i swing nego i američke drame. Uz to, Stephan prepoznaje širenje utjecaja američke kulture kroz socijalne kontakte američkih vojnika i njemačkih civila, pogotovo sa ženskom populacijom te upravo u tim kontaktima prepoznaje vežu za američku kulturu, stil života i manire. Autor u svojem radu navodi činjenicu da SAD-e nisu prezale ni pred cenzurom onih kojima nije bio dovoljan nagovor i novac u svrhu širenja američke kulture te tako navodi primjere cenzure, između ostalih, Hansa Wernera Richtera i Alfreda Anderscha, čijem je magazinu “Der Ruf” oduzeta je licenca, a koji su se zalagali i propagirali socijal-demokratski put, alternativu između zapadne demokracije i sovjetskog komunizma. Za Alexandra Stephana, operacija SAD-a da kontrolira Njemačku

³⁰ Tomislav Sunić, *Američka ideologija* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.), 38-39.

kulturnu sliku dosegla je svoj vrhunac u pedesetim godinama prošlog stoljeća te navodi kako je u narednom desetljeću “borba za umove i srca” Nijemaca u Zapadnoj Njemačkoj bila dovršena te većim dijelom i ostvarena. Prema njemu to se vidi kroz preuzimanje američkih organizacija poput RIAS-a (Radio in the American Sector), koji je postao efektivno propagandno oružje usmjereno prema Istočnoj Njemačkoj, kao i programa poput Fulbright programa koji je promovirao razmjenu učenjaka i znanstvenika. Sredinom šezdesetih godina također se prekida i rad “Kongresa za kulturnu slobodu” zbog otkrivanja njegove povezanosti s CIA-om. “Američke kuće” redom su se zatvarale ili su bile prepuštene upravi vlasti Zapadne Njemačke, a nakon pada Berlinskog zida bile su i seljene na područje Istočne Njemačke. Da ne bi sve bilo politički motivirano, odnosno da ne okrivimo politiku kao jedini ili najdominantniji faktor širenja američke kulture u Europi, treba navesti kako su prema Stephanu značajnu ulogu odigrali intelektualci i umjetnici koji prema njemu šire kanon zajedničke zapadne kulture. Također, navodi i američke kulturne centre i programe razmjene, Hollywood, MTV, pripovijetke Ernesta Hemingwaya, apstraktni ekspresionizam u slikarstvu, rock glazbu kao neke od ključnih čimbenika, koji ne samo da predstavljaju američku kulturu, nego su je i aktivno promovirali na Njemačkom tlu. Autor u dijelu svog rada koji promatra utjecaj američke kulture na Njemačku zaključno navodi kako se taj utjecaj može podijeliti u dvije faze. Prvu fazu, koja je trajala od kraja rata do kasnih pedesetih godina karakteriziraju tri faktora: kulturna politika okupacijskih snaga SAD-a, direktni kontakt s američkom popularnom kulturom kroz povratak njemačkih ratnih zarobljenika i komunikaciju američkih vojnika s civilima te tendenciju Njemačke elite da zadrži tradicionalne vrijednosti i obrasce Njemačke elitne kulture koju nisu željeli spojiti s popularnom kao što je slučaj u SAD-u. Drugu fazu, koja je počela krajem pedesetih, a traje do danas karakterizira povećana internacionalizacija i sukob vrijednosti između Europe i SAD-a koji se stavlja po strani u kontekstu ekonomskih i tehnoloških napredaka.³¹

U sljedećem dijelu iste knjige Hugh Wilford, trenutno profesor na Sveučilištu u Kaliforniji, izlaže na koji je to način američka kultura ostavila trag na Ujedinjeno Kraljevstvo. On navodi da se nakon povijesnog pregleda amerikanizacije i anti-amerikanizma mogu donijeti sljedećih pet generalizacija: Prva bi bila postojeća

³¹ Alexander Stephan, ur., *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945* (New York: Berghahn Books, 2006.), 70-86.

zabrinutost o kulturnim učincima modernizacije u kombinaciji s tjeskobom oko nacionalnog identiteta, uzrokovana neodlučnošću lijeve i desne političke elite da se suprotstavi uvozu masovne kulture iz SAD-a. Druga je ta da je britanski kulturni protekcionizam bio pobijeden od strane američke kulturne diplomacije kako javno tako i u tajnosti i to uz pomoć, kako autor navodi, snažnih pro-američkih elemenata unutar britanskog društva, poput desnog krila Radničke stranke kao i pobornika politike Margaret Thatcher i njene Konzervativne stranke, a naposljetku i svojevrsnom glađu za američkim kulturnim artefaktima od strane mladeži radničke klase. Kao treću generalizaciju autor navodi kako je britanska konzumacija američke popularne kultura bila daleko kompleksnija nego što se na prvi pogled činilo. Naime, autor tvrdi da su supkulture³² grupe na kreativan način prisvojile elemente američke kulture i spojile ih s lokalnom kulturom stvarivši tako nove, hibridne kulturne obrasce koji su se suprotstavili i bili otporni britanskoj kulturnoj hijerarhiji, a u nekim slučajevima i povezane s protestima protiv američke političke moći. Kao četvrtu stavku navodi se da su slični učinci vidljivi i na utjecaj u elitnoj kulturi, s utjecajem amerikanizacije na modernizam i postmodernizam kojim je nadvladana neo-romantičarska nostalgija, ali kojim, prema Wilfordu, nisu potpuno nadvladale zavičajne tradicijske reprezentacije, realizam i društveni angažman te su se, kao i u slučaju popularne kulture, nerijetko sjedinili u nove, hibridne oblike elitne kulture. Kao petu i posljednju stvar, autor uočava nastale anglo-američke kulturne obrasce kao ekstremno moćne, koji pomažu posredovati američki kulturni utjecaj na kontinentalnu Europu, a prema njemu, ironično utječu europeizirati američku kulturu. Za kraj, autor stavlja naglasak na činjenicu kako je potrebno uočiti utjecaje i ostalih stranih kultura na Ujedinjeno Kraljevstvo koje su stigle utjecajem novih komunikacijskih tehnologija kao i imigracijom iz bivših kolonija, te su britansko društvo učinile sve više multikulturalnim i tranzicijskim u pogledu kulture.³³

Naredno poglavlje knjige "The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945." govori o utjecaju američke kulture na Francusku, a

³² Supkultura se definira kao "bilo koje odstupanje adolescentskih i drugih aktera od normi i vrijednosti uže i šire roditeljske kulture." Također, ona se "odnosi na stilove i identitete koje mladi stvaraju u sferi slobodnoga vremena."

Supkultura. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 5. 9. 2022. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838>

³³ Hugh Wilford, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 38-40.

o tome piše Richard J. Golsan, još jedan američki sveučilišni profesor. On na samom početku svog poglavlja navodi opservaciju Phillipea Rogera, francuskog povjesničara, koji kaže da od svih zapadno europskih država, Francuska jedina nikada nije vodila rat sa Sjedinjenim Državama, a istovremeno je država u kojoj je najjači i najizraženiji anti-američki sentiment. Golsan nadalje navodi da francuski antiamerikanizam nije baziran na stvarnom znanju ili razumijevanju onog što Amerika jest nego se bazira na pogrešnim tumačenjima i predrasudama o Americi te uz navedeno i obmanjujućim klišejima koji sežu do 18. stoljeća i Tocquevillea. Nadalje, autor navodi kako je antiamerikanizam dodatno potaknut i osnažen tijekom i ubrzo nakon kraja drugog svjetskog rata i to zbog američke diplomacije koja je prvo, tijekom rata, održavala diplomatske veze i kontakt s Višijskom Francuskom, s ciljem da ratna mornarica te državne tvorevine nastale osvajanjem Trećeg Reicha ne bi dospjela u ruke osvajača, a onda ponovno 1950. kada SAD podupiru ponovno naoružavanje Zapadne Njemačke. Prema Golsanu, Francuzi su se također osjećali zapostavljeno i poniženo Marshallovim planom jer su Britanci dobili bolje uvjete, a nije im legla ni činjenica o američkom primatu i dominaciji među zapadnim Saveznicima, pogotovo u vojnom pogledu. Prema autoru, navedeni faktori utjecali su i na francusko naginjanje i simpatije prema SSSR-u u poslijeratnim godinama. 1946. godine dolazi do Blum-Byrnes sporazuma koji prema autoru, iako otpisuje francuski dug prema SAD-u, samo pogoršava antiamerikanizam i to zbog olakšane inflacije američkih proizvoda, a napose američkih filmova na francusko tržište. U nastavku autor ukazuje i na pozitivne aspekte američke kulture koje Francuzi ne doživljavaju potpuno negativno pa kao primjere navodi djela Williama Faulknera i Johna Dos Passosa kao i vesterne, određene glumce poput Jerrya Lewisa te naposljetku jazz i rap glazbu, ali isto tako daje do znanja da su ti “uvozi” postali popularni u Francuskoj jer su bili opaženi u svijetlu buntovničke naravi te su na kraju krajeva pojačali negativne stereotipove dominantnoj američkoj kulturi. Usprkos svemu, šezdesetih godina prošlog stoljeća, dolazi do pojačanog utjecaja američke popularne kulture u Francuskoj, od popularnosti Al Caponea do invazije rocka. Golsan zaključuje svoje poglavlje knjige ustvrdivši da je antiamerikanizam u poslijeratnoj Francuskoj konstanta koja je nerazmrsivo povezana s procesima kulturne i ekonomske

amerikanizacije te da se aktivira nepredvidljivim okolnostima i da je jednako inspiriran mitovima i pogrešnim tumačenjima kao i po realnoj stvarnosti.³⁴

U idućem poglavlju iste knjige o utjecaju američke kulture na Švedsku piše Dag Blanck, švedski profesor povijesti sa Sveučilišta u Uppsali. On o temi amerikanizacije Švedske zaključuje da je američki kulturni utjecaj nad Švedskom u drugoj polovici dvadesetog stoljeća bio itekako prisutan, a u pokušaju da preciznije utvrdi u kolikoj mjeri i na koji način nudi distinkciju između površinskih i dubljih utjecaja. Tako navodi da su površinski utjecaji lako uočljivi te su nerijetko izazivali debate u Švedskoj o samoj amerikanizaciji i njenim mogućim opasnostima. Te utjecaje autor prepoznaje u američkoj popularnoj kulturi, prvenstveno u filmovima, televizijskom programu, glazbi i stripovima, a za iste kaže da su često naišli na otpor i to u vidu pokušaja ograničavanja uvoza filmova i stripova, a uz to i namjerne pokušaje švedske televizije da ograniči američke programe kako u obujmu prikazivanja tako i u sadržaju onog što se prikazivalo. Za američki literarni utjecaj Blanck kaže da oprimjeruje i površinske i dublje utjecaje, navodeći radove Ernesta Hemingwaya, kojima su bili veoma inspirirani švedski pisci. Uočava da ih je većina u nekom trenutku svog stvaranja pokušala imitirati samog Hemingwaya a rijetki su i uspjeli potpuno preuzeti njegov stil i način pisanja. Autor zaključuje da je dublji utjecaj amerikanizacije ostvaren, što se vidi kroz činjenice da je cijela generacija pisaca bila inspirirana američkim piscem do te mjere da ga je pokušavala oponašati u svojim radovima. Kao čisti primjer dubljeg kulturnog utjecaja, profesor Blanck ističe američke obrazovne ideje koje su prema njemu bile “transformirane u švedski kulturni kontekst i postale udomaćene”. Prema autoru, dobitnica Nobelove nagrade, švedska diplomatkinja i političarka Alva Myrdal odigrala je ključnu ulogu u tom procesu. Nadalje, Blanck ističe slučaj izbora 1994. godine kada socijaldemokrati angažiraju američke konzultante u svojoj kampanji zbog čega su kritizirani zbog amerikanizacije švedske politike. Međutim, autor ocjenjuje utjecaj SAD-a na političku kulturu švedske minimalnim te to pripisuje snažnoj nacionalnoj naravi švedske političke kulture, a uz to i nedostatku političkog miljea koji bi bio receptivno nastrojen prema američkim idejama. Za kraj, Blanck konstatira da su jedine instance anti-amerikanizma došle od strane švedske kulturne i političke elite, dok su istovremeno Šveđani masovno postali recipijenti američke kulture, poglavito one

³⁴ Richard J. Golsan, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 46-66.

popularne te da je jedina općedruštvena kritika amerikanizacije i utjecaja SAD-a bila u vrijeme trajanja Vijetnamskog rata.³⁵

Naredno poglavlje Stephanove knjige bavi se temom utjecaja američke kulture na Dansku, o čemu pišu danski povjesničari Nils Arne Sørensen i Klaus Petersen. Oni ustvrđuju da se američko-danske kulturne susrete može podijeliti u više uzastopnih faza. Tako kao prvu navode međuratnu fazu kada je Danska doživjela prvu invaziju američke popularne kulture, a koju su danski intelektualci najčešće kritizirali. Drugu fazu koja je trajala od kraja drugog svjetskog rata do šezdesetih godina karakterizira, kako autori navode, ulazak Danske u američku političko-ekonomsko zonu, a javno viđenje SAD-a svodilo se na materijalističku utopiju. Također, ocjenjuju autori, ovu fazu obilježava britanski kulturni utjecaj na Dansku te su istu Britaniju danski političari pokušali iskoristiti kao svojevrsni štit od najezde amerikanizacije. U sferi elitne kulture, američka avangarda je imala, poput jazz glazbe, veliki utjecaj na pisce odnosno glazbenike. Treću fazu Sørensen i Petersen svrstavaju u šezdesete i rane sedamdesete godine, početkom kojih srednja i radnička klasa Danske počinju sve više kupovati američke proizvode. Iako Elvis Presley u ovo vrijeme stječe sve veću popularnost u Danskoj, autori tvrde da veći utjecaj na mladež i dalje ima londonski swing. Uočavaju da tek krajem šezdesetih godina utjecaj američke kulture postaje presnažan i to kroz uvoz američke kontra kulture u njenoj cijelosti. Početkom sedamdesetih, zaključuju autori, u modu također ulazi i antiamerikanizam. Zadnja, četvrta faza, koja prema autorima traje i danas, započela je u kasnim sedamdesetim godinama prošlog stoljeća. Autori napominju da je za tu fazu bitno uočiti da je amerikanizacija samo jedan dio šireg procesa internacionalizacije i globalizacije, što dokazuju konstatacijom da su Dansku popularnu glazbu sedamdesetih više zadužili njemački šlageri nego američka popularna glazba.³⁶ Nakon toga, Sørensen i Petersen upozoravaju da ne treba precijeniti penetraciju američkog životnog stila. Kao primjer navode Dansku inačicu hot-doga kao omiljenu vrstu brze hrane, koja je bila veoma drugačija od originala, a omiljena hrana dolazila je i dalje iz danske tradicionalne kuhinje, a ne iz SAD-a.³⁷ Nadalje, autori navode da je lokalna produkcija na televizijskim programima bila puno popularnija od one američke, kao i britanska.

³⁵ Dag Blanck, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 106-110.

³⁶ Nils Arne Sørensen i Klaus Petersen, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 140.

³⁷ Nils Arne Sørensen i Klaus Petersen, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 140.

Međutim, situacija se drastično mijenja krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina kada, kako ističu autori, štandove za danske hot-dogove zamjenjuju lanci restorana brze hrane, točnije McDonald's i Burger King, a zanimljivo je da je Springsteenov hit "Born in the USA" bio i omiljena pjesma, kako autori kažu himna, konzervativnog ministra kulture Mikkelsena. Konačna konstatacija danskih autora glasi otprilike ovako: "Ako su Danci postali sve više nevoljniji Europljani (...) gotovo smo se pretvorili u entuzijastične Amerikance."³⁸

Günter Bischof je austrijsko-američki povjesničar i predavač na Sveučilištu New Orleans u SAD-u, napisao je dio Stephanove knjige koji govori o austrijskom iskustvu s utjecajem kulture SAD-a. On započinje s naglaskom na to da za razliku od okupirane Njemačke, u okupiranoj Austriji nisu bili provođeni programi re-edukacije uz pomoć organizacija koje su ranije spomenute u ovom radu. Uz to, autor tvrdi da Austrija, usprkos okupaciji, nije postala poseban slučaj u putanji amerikanizacije Europe. Dalje Bischof ukazuje na austrijsku neutralnost kao odlučujući faktor u zaobilaženju važnijih pitanja i izazova tog vremena, također ju smatrajući jednim od glavnih razloga sporije inicijalne amerikanizacije. Posljedično, autor ističe da je generacijska pobuna iz šezdeset i osme godine u neku ruku zaobišla Austriju, to jest da nije bila tako apsolutna kao na primjer u Zapadnoj Njemačkoj, što uočava i u nedostatku prosvjeda protiv stacioniranja nuklearnog oružja u zapadnoj Europi. Bischof naglašava i to da nakon dva stoljeća krivljenja SAD-a za probleme Europe, sama gubi primat u svjetskoj areni, bolje reći ustupa ga SAD-u o čemu će biti još riječi kasnije u ovom radu. Bischof ističe još jednu bitnu stvar kada govori o utjecaju američke kulture na Austriju; on naime tvrdi da ni dobrohotni Austrijanci, a kamoli austrijska kulturna elita (koja smatra da su SAD državna tvorevina bez kulture, a uz to ono što se smatra popularnom kulturom u SAD-u smatraju degenerativnim) u početku nisu željeli prihvatiti, međutim ukazuje na to da su uskoro, dolaskom novih generacija koje upijaju američki kulturni utjecaj, bili nadglasani te se i Austrija uputila u smjeru amerikanizacije. Zaključno autor navodi da je stereotipova o SAD-u i njihovoj kulturi bilo oduvijek i da će ih biti zauvijek te da će se i dalje voditi borba oko amerikanizacije, točnije onih koji će ju podržavati i onih koji će joj se suprotstavljati.³⁹

³⁸ Nils Arne Sørensen i Klaus Petersen, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 139-141.

³⁹ Günter Bischof, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 171-173.

Konstantina Botsiou, povjesničarka i politologinja, za Stephanovu knjigu piše o utjecaju američke kulture na svoju rodnu Grčku. Prema autorici, proces amerikanizacije, ali i vjerovanja antiamerikanizacijske struje ne mogu se odvojiti od Grčke političko-ekonomske ovisnosti o SAD-u. Ističe da je Grčka prošla postepenu amerikanizaciju, ali ne bez otpora. Dalje navodi kako su politički, ekonomski i vojni poslovi prvi bili pod utjecajem sveprisutne američke misije u Grčkoj te su oni bili pod pozornošću i promatranjem, dok su kulturna pitanja bila rješavana, kako autorica kaže, podzemnim putem odnosno suptilno, iza kulisa. "Američki način proširio se kroz interakciju agencija SAD-a s grčkom poslijeratnom politikom u poljima ekonomske rekonstrukcije, institucionalnog poretka, sigurnosne politike i socijalnog restrukturiranja."⁴⁰ Nadalje, Botsiou tvrdi da je kulturni utjecaj SAD-a krajem pedesetih prešao iz suptilnog u dinamični angažman i to čim je politika u Grčkoj poprimila standardna obilježja politike SAD-a. Vrijeme početka otpora amerikanizaciji u Grčkoj, popularnom zvanom antiamerikanizmu autorica svrstava u vrijeme ciparskog pitanja, a zaključuje da zbog inertnosti SAD-a u rješavanju istog problema, tijekom Hladnog rata, većina Grka negativno gleda i ocjenjuje stil politike SAD-a. Kako god, neprihvatanje političke kontrole Sjedinjenih Država, prema autorici, ne označava nužno i otpor uvozu američke kulture te zaključuje da su se Grci, s iznimkom lijevih i desnih političkih fanatika, pokazali kao receptivni te navodi da se to uočava najbolje kroz pojačane zahtjeve za: ...demokratizacijom uglavnom arhaičnih socijalnih, ekonomskih i političkih mehanizama."⁴¹ Nadalje, Botsiou ističe 1957. i 1958. kao godine početka aktivnije involviranosti SAD-a u grčke kulturne poslove. To identificira na konkretnom primjeru zamjene sveprisutnog francuskog i njemačkog utjecaja u obrazovanju američkim što prema autorici dovodi do masivnog priljeva popularne kulture i komercijalnih stilova što "pobunjenici" iz šezdesetih i sedamdesetih godina objeručki prihvaćaju kao porugu kulturnom konzervatizmu. Autorica naposljetku zaključuje da je kulturalna amerikanizacija uspjela obaviti grčko društvo, napose u godinama nakon kraja Hladnog rata te ističe da su međunarodno obrazovanje, filmografija, televizija i mediji, između

⁴⁰ Konstantina E. Botsiou, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 301-302.

⁴¹ Konstantina E. Botsiou, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 302.

ostaloga, doprinijeli impresivnom napretku američkog načina života nasuprot tvrdoglavoj nostalgiji antiamerikanizma.⁴²

Iz djela Petera Conrada "How The World Was Won: The Americanization of Everywhere", na konkretnim primjerima u devetom poglavlju knjige, nazvanom "Americanophilia", autor uočava utjecaj američke kulture na Europljane. Conrad ponajviše spominje utjecaj kroz film na Talijane i Francuze pa navodi, između ostaloga, utjecaj na pojedince poput Jean-Pierre Melvillea i Sergia Leonea. Conrad ističe kako su američki filmovi, kao i sama Amerika, za Europljane poput talismana. Kao dokaz te tvrdnje navodi scene iz europskih filmova, poput onog Jean-Pierre Melvillovog "L'Armée des ombres", gdje pripadnici francuskog Pokreta Otpora, netom nakon dobivanja priznanja generala de Gaullea gledaju matineju filma "Prohujalo s vihorom" nakon koje jedan od dobitnika priznanja izjavljuje da će "za Francuze, rat završiti kada će moći pogledati taj odličan film."⁴³ Conrad ima sljedeće za reći o utjecaju američke kulture: "film (američki) je poput izloga trgovine za novi način života, primamljivo blizu dosega. Novi američki ukusi promijenili su tijela mladih Europljana iznutra prema van, dok je američka odjeća učinila izvana prema unutra.". Nadalje, autor navodi kako je usvajanje američke točke gledišta bio tek prvi korak te se pita zašto ne zauzeti američki identitet kao što su to učinili neki od talijanskih filmaša, koji su radili na popularno zvanim spaghetti westernima, poput Sergija Leonea, Maria Girottia, Carla Pedersolia i ostalih, a koji uz to što rade europske izvedbe popularnog američkog filmskog žanra (i to onog koji u većini slučajeva pomalo, a nekad čak i suviše romantičarski opisuje dio američke povijesti) uzimaju i amerikanizirane pseudonime i to redom: Bob Robertson, Terrence Hill i Bud Spencer. Isto je uostalom napravio i ranije spomenuti Jean Pierre čije je prezime prije glasilu Grumbach, a Melville uzima tijekom rata prema svom uzoru, autoru Moby Dicka Hermanu Melvilleu.⁴⁴ Još jedno bitno opažanje Conrada, a koje se veže uz mladež tog vremena koja prema njemu, sebe projicira na filmskom platnu u kinima te iz mraka kino dvorane izlaze na svijetlo dana

⁴² Konstantina E. Botsiou, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*, uredio, Alexander Stephan (New York: Berghahn Books, 2006.), 303.

⁴³ Peter Conrad, *How the world was won: The Americanization of everywhere* (London: Thames&Hudson, 2014.), 162.

⁴⁴ Peter Conrad, *How the world was won: The Americanization of everywhere* (London: Thames&Hudson, 2014.), 163-166.

sa izmijenjenim ponašanjem prema uzoru na svoje omiljene filmske junake. Za filmove kaže da su: “zrcala u kojima su mladi Europljani prilagodili svoj način odijevanja i svoj identitet.”⁴⁵

Richard Pells, američki povjesničar koji se primarno bavi temama američke kulturne povijesti u dvadesetom stoljeću, u svom djelu “Modernist America: Art, Music, Movies, and the Globalization of American Culture” kaže sljedeće o utjecaju američke kulture: “Kada se stranci brinu o utjecaju američke kulture na vlastita društva, oni ne razmišljaju o američkoj literaturi, slikarstvu ili baletu. Amerikanizacija je oduvijek značila invaziju diljem svijeta od strane Hollywoodskih filmova, televizijskih programa, jazza, rock’n’rolla, oglašavanja, tematskih parkova, šoping centara, brze hrane i Interneta.”⁴⁶ Pells se, između ostalog, u svom radu bavi i utjecajem američkog dizajna i stila interijera stanova i kuća na Europu te navodi da je do šezdesetih godina prošlog stoljeća europski dizajn bio temeljito Amerikaniziran, a stil sveprisutan u svijetu. Kulminaciju tog utjecaja opisuje primjerom iz 1959. godine s kulturalne izložbe u Moskvi, gdje je Informacijska Agencija Sjedinjenih Država (inače agencija koja je bila posvećena “javnoj diplomaciji”, kratica USIA) odlučila proletarijatu SSSR-a prikazati tipičan američki dom, točnije koliko kvalitetno američki građani žive. Oni su kreirali model tipičnog američkog doma; kuće u predgrađu popunjene, kako autor navodi: “artefaktima konzumerističkog društva”⁴⁷, poput modernog frižidera, štednjaka i kante za odlaganje smeća. Autor dalje navodi da je tri milijuna Rusa posjetilo izložbu, što je organizatorima iz Informacijske Agencije dalo dobar razlog da se osjećaju trijumfalno.⁴⁸ A kako i ne bi kada je toliki broj Rusa moglo vidjeti ono što pružaju američka kultura, kapitalizam i konzumerizam; zasigurno im je zagolicalo maštu o boljem životu i to izvan okvira jednakosti i socijalne pravde za sve.

⁴⁵ Peter Conrad, *How the world was won: The Americanization of everywhere* (London: Thames&Hudson, 2014.), 174.

⁴⁶ Richard Pells, *Modernist America: Art, Music, Movies, and the Globalization of American Culture* (New Haven: Yale University Press, 2011.), 1.

⁴⁷ Richard Pells, *Modernist America: Art, Music, Movies, and the Globalization of American Culture* (New Haven: Yale University Press, 2011.), 98.

⁴⁸ Richard Pells, *Modernist America: Art, Music, Movies, and the Globalization of American Culture* (New Haven: Yale University Press, 2011.), 98.

Hrvoje Juvančić, kojeg smo u radu ranije spomenuli, prilikom definiranja nacionalne, elitne i popularne kulture u prvom poglavlju ovog rada, u svom djelu pod naslovom “Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam”, poglavlje nazvano “Amerika, Zapad i pakistanske mule” započinje isticanjem dijela ankete “Nedjeljne Dalmacije” od 2. veljače 1994. godine na temu američkog kulturnog imperijalizma, u kojoj se njen priređivač, novinar Ante Tomić, pita sljedeće: “Postoji li američki kulturni imperijalizam, i je li on opasan? Ako jest, koji su razmjeri štete koju je on u stanju napraviti Hrvatskoj? Promiču li američki filmovi vrijednosti suprotne našoj izvornoj uljudbi, njenom, kako vele, čednom katoličkom duhu? ... Jesu li zaštitni zidovi djelo ksenofobije ili razumljivog opreza...”⁴⁹ U nastavku su izdvojeni i komentari, kako ih sam Tomić naziva, hrvatskih intelektualaca čije najzanimljivije misli slijede i u nastavku ovog rada. Tako profesor Branimir Lukšić, pravni stručnjak, političar i publicist, katolički intelektualac, koji zbog kratkoće prostora u formi ankete na temu američkog kulturnog imperijalizma, kaže sljedeće: “Neću govoriti o propagiranju apsolutne vladavine ekonomije nad svim drugim područjima života, čime se čovjek pretvara u iskorijenjenog apstraktnog potrošača robe, informacija i užitaka, tako da je voljan žrtvovati i slobodu za ekonomsku sigurnost. Neću govoriti ni o reduciranju čitave širine i dubine ljudskog uma na tehnološko-praktični, pragmatični >>instrumentalni razum<<, koji smatra da se sve može >>proizvesti<<, od automobila do manipuliranja embrijem i do osobne sreće. Zadržat ću se samo na dogmi koju šire sredstva priopćavanja tzv. liberalne, pluralističke demokracije, daje svaka vrijednost, svaka moralna norma relativna i subjektivna. To se čak može smatra političkim preduvjetom demokracije, i tko zagovara objektivnost i neku opću obvezatnost nekih temeljnih sudova, optužuje ga se zbog netrpeljivosti i totalitarizma. Smatra se da otvorenost prema drugim mišljenjima ne ide zajedno s ozbiljnim uvjerenjem o ispravnosti vlastitoga mišljenja. Tolerantnost postaje indiferentnost prema bilo kojoj vrijednosti. Vrijednost ili mišljenje nije dobro ili loše, istinito ili neistinito, nego popularno, progresivno, ili zastarjelo, nazadno. Javno mnijenje postaje ne samo kriterij prihvatljivosti moralne norme ili filozofskog mišljenja, nego najgori tiranin. Ako intelektualni argumenti ne odlučuju što je istina i što je dobro, ako recimo, imamo klasnu, rasnu i nacionalnu istinu, onda tamo gdje one ne mogu zajedno živjeti, moć, novac ili gola sila odlučuju koja je od njih prava. U tome je liberalna demokracija, kada zagovara pluralizam i relativizam na spoznajnom i

⁴⁹ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 61-62.

vrijednosnom području, slična komunizmu ili fašizmu. Svi oni dolaze dosljedno do postavke >>might is right<< (moć stvara pravo i istinu).”⁵⁰ Nenad Popović, izdavač, publicist i prevodilac, za razliku od profesora Lukšića navodi sljedeće: “Govoriti o američkom kulturnom imperijalizmu sušta je glupost. Upravo medijska industrija u Americi podliježe vrlo strogom nadzoru i utjecaju raznih vjerskih i sličnih društvenih grupacija. Američki proizvodi propagiraju jedan konzervativni koncept u kojem pravda uvijek pobjeđuje, u kojemu se junaci uvijek vraćaju svojim obiteljima, za razliku od europske medijske industrije koja je u tom smislu subverzivna ... Nemoć Europe je ekonomsko i strukturno pitanje. Oni koji to pretvaraju u kulturne i moralne argumente, štite samo interese velikih zakržljalih medijskih industrija. Primjer Zagreba: Mirko Ilić je u Zagrebu osamdesetih godina živio kao marginalac, a odlaskom u New York postao je ugledni umjetnik i čovjek koji dizajnira naslovne stranice najutjecajnijih tamošnjih magazina. Teza o američkom kulturnom imperijalizmu samo je modificirani model sovjetskog, kineskog ili koreanskog kulturnopolitičkog izolacionizma. Držim da ljudi koji zastupaju takvu tezu ne žele dobro ni hrvatskim medijskim djelatnicima, ni gledateljima. Možemo se nadati da iza te teze ne stoje materijalni interesi ljudi koji je zastupaju. Pogotovo kada se zna da niti katolička crkva u Hrvatskoj ne može dobiti dozvolu za samostalno djelovanje u elektroničkim medijima.”⁵¹ U riječima glumca i redatelja Rade Perkovića osjeća se značajan animozitet prema američkoj kulturi. Perković, za razliku od Lukšića i Popovića ne izlaže kratko svoje viđenje bez obzira što je riječ o anketi pa navodim sljedeće ključne misli: “Kad govorimo o američkoj popularnoj kulturi, stvari je potrebno razlikovati. Na jednoj strani tu svakako mogu stajati, recimo Tennessee Williams, Eugene O’Neil ili Ernest Hemingway, u filmu Ford i Orson Welles ali i mnogi mjuzikli, popularni revijski filmovi s Fred Astaireom, no tu svakako ne spadaju opasno sladunjave serije poput >>Dinastije<<, >>Santa Barbare<< ili dijabolični Michael Jackson. Zašto? Spomenute serije stvaraju osjećaj lažne lakoće življenja. Takva >>kultura<< otupljuje, zavarava, odvodi u drogirano stanje koje trud odabira boljeg smatra nepotrebnim gubljenjem vremena i poslom bez zarade. Primjerice, mi se mučimo i s jednom ženom i dvoje-troje djece, a u >>Dinastiji<< svi su sretni i s pet rastavljenih žena ako je renta zadovoljavajuća, a djeca rastavljenih pucaju od sreće. Homoseksualac je već tada projiciran kao skoro idealni dečko, da bi

⁵⁰ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 62-63.

⁵¹ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 63-64.

već danas na Broadwayu zavladao svojom estetikom (kao da ostali Amerikanci ne mogu ništa reći). Takva kultura nije samo opasna za hrvatsko nacionalno biće, nego je još opasnija za američko - jer je to mlada nacija koje nema svoje uporište u trinaeststoljetnoj kršćanskoj kulturi. ... Takvom imperijalizmu treba se naravno, suprotstavljati. Prije svega – razvijanjem vlastitih kulturnih vrijednosti i uvozom onih kulturnih vrijednosti (a takve i američka kultura i te kako posjeduje) koje oplemenjuju i razvijaju dostojanstvo osobe. No, veliki često uvjetuju 80% kancerogenog smeća i 20% pravih vrijednosti. I kultura ima svoje tržište, ali tržište kultiviranih i obrazovanih potrošača. Pogubna je kultura masovnog tržišta, jer podilazi nekultiviranoj većini. Zakone takvog tržišta kultura ne smije prihvatiti. Država mora podržavati i subvencionirati prave kulturne programe koji izranjaju iz jednog demokratskog i kreativnog pluralizma. Zamislite mogućnost u kojoj bi đaci birali između škole gdje se dosta uči i škole gdje možete raditi što hoćete. Ne treba sumnjati da bi većina izabrala ovu drugu. Zato školu biraju roditelji, a tek fakultet budući studenti, jer se pretpostavlja da su ispitom zrelosti to i postali. Ne dajte da svežemo ruke demokratskoj državi da nas brani od devastiranih sisa na stobrečkoj plaži, koja nije nudistička (izazovna slika u Sl. Dalmaciji prošlog ljeta), i polivalentnih zadnjica, jer takve, bogami, u Veneciji, pa i Los Angelesu jednostavno demokratski hapse s obrazloženjem da su ugrozili javni moral. Nemojmo se, ljudi, prepasti Helsinki Watcha i darežljivog gospodina Sorosa.”⁵² Nakon veoma kritičkog osvrta Rade Perkovića o američkoj kulturi i njenom utjecaju izdvajam i riječi Dražena Vrdoljaka, glazbenog kritičara, novinara i utemeljitelja hrvatske diskografske nagrade Porin. On o temu navodi sljedeće: “Pristao sam sudjelovati u ovoj anketi >>Nedjeljne Dalmacije<< isključivo zato da izrazim osjećaje najdubljeg gnušanja o zadanoj temi, a još više o okolnostima koje su je ponovo stavile na dnevni red promišljanja identiteta suvremene hrvatske kulture i umjetnosti. Tijekom gotovo četvrt stoljeća profesionalnog bavljenja pop-glazbom bio sam česta meta optužbi za uvođenje navodnog američkog imperijalističkog smeća u naš medijski prostor. Ponosim se tim optužbama barem u mjeri u kojoj sam trajno pokušavao afirmirati svaku uočljivu vrijednost hrvatske pop-produkcije. Ne osjećam se dužan podnositi račune novoskladanim zaštitarima ideje o promicanu etničke čistoće hrvatske (popularne) kulture, a oni staroskladani ionako se doimaju kao komete koje su proletjele galaksijom

⁵² Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 64-65.

moga dosadašnjeg medijskog opusa.”⁵³ Predzadnji koji je bio anketiran u spomenutoj anketi je, u ovom radu već predstavljen, Tomislav Sunić koji je za potrebu ankete kazao: “Dekadansa, atomizam, individualizam i konzumerizam nisu nipošto odraz američkog duha ili Amerike. Te društvene patologije prvenstveno su odraz postmodernizma, koji je, nažalost, dosegao svoj vrhunac u Americi. Stara, tradicionalna Amerika, Amerika jednog Jacka Londona, jednog Homera Lea, jednog Olivera Wendela, danas je nažalost na izdisaju. >>Diktatura blagostanja<<, metafora >>Santa Barbare<<, paranoja >>videopolitike<< i jednodimenzionalna nestvarnost u potpunosti je izbrisala tragičnu trodimenzionalnu stvarnost. Zapadna Europa glumi tu dekadansu već desetljećima, Istočna Europa i Hrvatska loše glume tu dekadansu te stoga upadaju u grotesku dekadanse. To je dekadansa s lošim akcentom. Amerikanizam je danas >>duh vremena<<, pa se kao takav mora i prihvatiti. Zanimljivo je da sve postkomunističke zemlje, uključujući tu i Hrvatsku, najprije vole loše fotokopirati najgore dijelove amerikanizma: seks, droge i rock’n’roll. Bilo bi i te kako potrebno da Hrvatska, uključujući cijelu hrvatsku administraciju, nauči dobro >>fotokopirati<< prave kvalitete amerikanizma: točnost, vrijednost, rad i apsolutnu kurtoaznost.”⁵⁴ Za kraj Ante Tomić anketira glumca Relju Bašića, koji kaže sljedeće: “Ne plašim se nikada prodora kulture, ako se zaista radi o kulturi. Američka kultura danas, zahvaljujući svom enormnom bogatstvu, rekao bih da predstavlja, u mnogim svojim segmentima (muzika, film, kazalište, likovne umjetnosti, literatura...) sam vrh svjetske kvalitete. Problem o kojem govorite više je >>na duši<< domaćim ili europskim uvoznicima te kulture, koji, vrlo često gledajući samo na profit, kupuju šund, otpad ili ono najjeftinije od te bogate kulture. Ne možemo okrivljavati Amerikance zbog soap-opere na našoj televiziji; ako nekoga treba okrivljavati, onda su to ljudi koji to uvoze. Svaka europska država, a smatram da tu spadamo i mi, treba pronaći vlastite kriterije za onemogućavanje moralnog, estetskog i etičkog šunda. Ali, budite uvjereni, šunda ima u svakoj kulturi, samo nije tako dostupan i jeftin kao onaj američki.”⁵⁵

U nastavku svoje knjige, Juvančić daje svoje viđenje utjecaja američke kulture te argumentira da: Iako je do danas postalo već potpuno jasno je >>popularna kultura<<, jednako kao i >>popularna umjetnost<< uostalom, višestruko utemeljeni proizvod

⁵³ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 66.

⁵⁴ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 66-67.

⁵⁵ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 67.

civilizacijskog razvoja, ipak se one i nadalje tretiraju kao bitno američke, kako zbog njihovog početnog oblikovanja i standardiziranja u SAD, tako i zbog teorijski inertnog izjednačavanja moderniteta i razvoja cjelokupnog Zapada s mitskom Amerikom.”⁵⁶ Juvančić nastavlja isticanjem problema antiamerikanizma, fenomena koji je ranije spomenut u radu pa tako ukazuje da: “SAD nisu postale predvodnik cjelokupne globalne >>popularne kulture<< zbog nekih ciljanih kulturno-imperijalističkih razloga, nego zbog niza povijesnih, socioloških, psiholoških i industrijskih okolnosti koje su vladale u Americi i svijetu krajem 2. svjetskog rata.”⁵⁷ Za takvo, po njemu pogrešno shvaćanje utjecaja kulture SAD-a, Juvančić krivi “pojmovnu zbrku”, nastalu izjednačavanjem pojmova poput “američke popularne kulture”, “američke popularne umjetnosti” i sličnih s pojmom “američke kulture” te stoga zaključuje sljedeće: “... u takvoj pojmovnoj zbrci, najširi komunikacijski kanal američke dominantne i nacionalne kulture sa svijetom komercijalni film, uočen je i kao glavni medij >>američkog (popularno) kulturnog imperijalizma<<.” Nadalje, autor tvrdi kako je spomenuta greška u tumačenju dovela i do pogrešnog shvaćanja utjecaja američke dominantne kulture u Europi, pogrešno etiketiranog kao vrste “imperijalizma”, a upozorava da: “Stoga, bez obzira što je >>american way of life<< stjecajem povijesnih okolnosti postala najeksponiranija globalna >>dominantna kultura<<, i bez obzira što je kao takva >>ravnopravnija<< od ostalih Zapadnih kultura, ipak niti >>popularnu<<, jednako kao niti moderni način života ne treba poklanjati SAD. Amerika, kao i >>američki san<< uostalom, samo su mitske metafore pojedinačnog i društvenog blagostanja kakvome teži cijela Zapadna civilizacija, ali kojemu se svatko primiče i pretvara ga u životnu činjenicu onako kako zna i umije. (...) Na kraju krajeva, Amerika je možda zaista >>sve ono što je Europa povijesno željela biti, ali što nikada nije uspjela doseći<< (Boris Maruna).”⁵⁸ Kao sljedeći vid neuspješne anti amerikanizacijske kritike Juvančić identificira prevlast engleskog kao međunarodnog jezika pa navodi sljedeće: “Međutim engleski, koji je započeo svoj globalni pohod još s imperijalnim osvajanjima Velike Britanije, a pobjednički ga završio tek nedavno s potpunim preuzimanjem svjetske računalne mreže Internet, iza sebe je imao najopipljivije poslovne, znanstvene i kulturološke argumente za prerastanje u svjetski komunikacijski standard. Stoga slično kao ni >>američka kultura<<, niti tzv. >>anglofoni imperijalizam<<, nema isključivo

⁵⁶ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 119.

⁵⁷ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 120.

⁵⁸ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 125-126.

značenje kulturne, nego ujedno ima i značaj šire, civilizacijske ekspanzije Zapada kojemu je zbog boljeg protoka ljudi, robe i kapitala nužno zajedničko sredstvo suobraćanja.”⁵⁹ Kao sljedeću točku optužnice anti amerikanizacije, koju pokušava pobiti, Juvančić identificira estetski utjecaj američke popularne umjetnosti za koji govori sljedeće: “Zapravo, globalni estetski i komercijalni uspjesi >>američke popularne umjetnosti<< jedini su znanstveno egzaktni, i statistički dokazivi aspekti >>američkog kulturnog imperijalizma<<.”⁶⁰ Prema Juvančiću, tome je tako iz ovog razloga: “Upravo zahvaljujući >>popularnoj<< u svim zemljama i kulturama svijeta osjeća se prisutnost umjetnosti proizvedene u SAD, iako one imaju samo 5% svjetskog stanovništva.”⁶¹ Autor dalje tvrdi da se ne želi ponovno osvrnuti na razloge uspjeha američke popularne umjetnosti jer smatra da se isti zaključci, koje je donio ranije vezano uz uspjeh američke popularne kulture (a koji su prikazani na početku ovog poglavlja), mogu primijeniti i na ovo pitanje. Iz toga razloga nastavlja s procjenom stvarnog američkog utjecaja na estetske izričaje ostalih nacionalnih kultura te tvrdi: “Prije svega, na području >>elitnih umjetnosti<<, >>čisti<< estetski utjecaj >>američke popularne umjetnosti<< na >>nacionalne kulture<< i njihove umjetničke izraze marginalan je, jer se >>popularna umjetnost<< ne obraća tradicionalnoj publici i stvarateljima >>elitne umjetnosti<<, niti je ovi prihvaćaju. Također, netočna je i pretpostavka da su SAD i >>američka popularna umjetnost<< najodgovornije za očigledni i posvemašnji pad utjecaja >>elitnih umjetnosti<< među najširoom publikom: prevladavanje >>popularnih<< estetskih formi u industrijskim i postindustrijskim društvima posljedica je gotovo potpunog prevladavanja ekonomskih na kvalitativnim parametrima rasprostiranja umjetnosti, kao i općeg demokratiziranja politike i medija. (...) Estetski utjecaj >>američke popularne umjetnosti<< osjeća se, naravno, najjače na razini kreacije i plasmana >>nacionalnih popularnih umjetnosti<<, jer su Amerika, američki umjetnici, kao i svi ostali sudionici procesa proizvodnje >>američke popularne kulture<<, nedvojbeno ostavili neizbrisive tragove na cjelokupnoj estetici >>popularnoga<<. Ne samo na području neprikosnovenih američkih umjetnosti - filma i televizije, nego i na području stvaranja pop-glazbe, stripa i vizualnih komunikacija, Amerika već gotovo pola stoljeća ima pop-mitski status mjesta s kojega kreću svi >>popularno<< estetski noviteti i trendovi. Rock and roll, funky, strip, pop-art

⁵⁹ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 126-127.

⁶⁰ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 128.

⁶¹ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 128.

slikarstvo... Samo su neki od brojnih stilova koji su proizašli iz estetike >>američke popularne umjetnosti<<, a koji su se, bilo u svom doslovnom obliku kroz kopiranje djela američkih umjetnika, bilo kao širi estetski uzori, obnavljali i reciklirali u svim zemljama gdje se stvara i proizvodi >>popularna umjetnost<<. Međutim, sagledamo li ovaj transnacionalni utjecaj >>američke popularne estetike<< iz današnje sociološki i estetički osviještene perspektive >>pop kulture<<, vidjet ćemo da se on danas u odnosu na >>nacionalne popularne umjetnosti<<, ispoljava prije svega na razini slijeđenja i prihvaćanja kreativnih standarda američkih umjetnika, koji su izvedbu i zanatsku formu >>popularnih umjetnosti<< dignuli gotovo do razine savršenstva. Značaj same Amerike ipak, u kontekstu propitivanja >>čiste<< estetike današnjeg vrlo razvijenog i osviještenog >>nacionalnog popularnog<< sporedan je. Jer, slično kao što bismo se, istražujući najstarije estetske korijene hrvatska je nacionalne književnosti, s Marulića vratili na Italiju, ali vrlo brzo potom i na antičku grčku (Slavko Ježić), tako ćemo se, tražeći dosljedno glazbeno estetske korijene hrvatskog rokenrola s američkih, ubrzo morali vratiti na englesku narodnu glazbu a zatim na crnačke ritmove Afrike. (...) Dakle, bez obzira što se u početnoj fazi razvoja cjelokupne >>popularne umjetnosti<<, njena >>američka<< varijanta nametnula kao važan estetski orijentir, ipak je netočno i cjelokupnu >>popularnu umjetnost<< određivati američkom: multikulturalna ishodišta >>američke popularne estetike<< svjedoče da je ona strukturalno uklopljena u proces (estetskog) razvoja Zapadne kulture kojoj je imanentno kretanje i napredovanje kroz aktivnu primanje utjecaja raznih kultura i civilizacija. Zato i >>američku popularnu umjetnost<< ne treba uzimati drukčije nego kao važnu ali ipak samo među kariku u povijesno umjetničkom razvoju opće >>popularne umjetnosti<<.”⁶² Na kraju, autor spominje ekonomske dosege američkog kulturnog imperijalizma o čemu je zapisao naredno: “... svakako najutemeljeni vid američkog pritiska na druge >>nacionalne kulture<< možemo uzeti izvozno-financijski učinak koji SAD postižu prodajom svoje >>popularne umjetnosti<<. Međutim, sagledamo li i ovaj aspekt >>američkog kulturnog imperijalizma<< unutra točno zadanih, sada više ne estetskih i >>nacionalno-kulturnih<<, nego čisto ekonomskih okvira i parametara, vidjet ćemo da SAD, iako još uvijek drže najveći dio kolača u globalnoj industriji zabave, i na ovom planu postepeno gube svoj nekadašnji položaj. Jedan od razloga opadanja američke zarade na popularnoj umjetnosti jesu već navedena estetska strujanja, i tehnološko pojeftinjenje njenog

⁶² Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 128-129.

stvaranja i proizvodnje. (...) No osim postepenog slabljenja prodaje (anglo)američke >>popularne umjetnosti<<, postoje i makroekonomski, strukturni razlozi zbog kojih se SAD više ne mogu označavati kao jedino odredište visokih profita zabavne industrije. Naime, osim što su posljednjih godina neki od najvećih američkih filmskih studija (>>Universal studios<<) i diskografskih kompanija (>>CBS<<, sada >>Sony music<<) potpali pod većinsko vlasništvo i upravu japanskih div-korporacija, moderne multinacionalne ekonomske koncepcije dovele su ujedno i do toga da se na globalnom tržištu kapitala današnja svekolika >>entertainment industry<< razvija potpuno jednako kao i ostale visoko profitabilne industrijske grane.”⁶³ Juvančić, vezano uz ekonomsku korist SAD-a od stvaranja kulturnih artefakata, zaključuje sljedeće: “Dakle, neovisno o za sada još uvijek slabo vidljivim kvantitativnim pokazateljima, činjenična uklopljenost američke zabavne industrije u svjetske tijekove kapitala, bitno relativizira ekonomske aspekte >>američkog kulturnog kolonijalizma<<. Ustvari, neka apstraktna Amerika, osim određenog broja radnih mjesta, ima tek onoliko konkretne koristi od >>popularne umjetnosti<< koliko su zastupljeni američki dioničari u portfeljima filmskih studija i diskografskih tvrtki. A kako u nadnacionalnoj poslovnoj konstelaciji, čak niti američko podrijetlo kapitala ne garantira da će profit zarađen u zabavnoj industriji biti reinvestiran u SAD, možemo naposljetku zaključiti da je Amerika i u pogledu ekonomskog iskorištavanja >>popularne umjetnosti<<, prošla isti put kao i njena cjelokupna ekonomija u drugoj polovici dvadesetog stoljeća: potičući tijekom poslijeratnog procvata američke privrede stvaranje multinacionalnih i nadnacionalnih ekonomskih struktura, nekada najekspanzivniji američki kapital naposljetku je sam potpao pod ireverzibilne i neumoljive procese pretvaranja svijeta u ogromno zajedničko tržište kapitala.”⁶⁴

Zanimljivo je vidjeti što o američkom kulturalnom utjecaju ima za reći Regis Debray, čije je viđenje američke kulture predstavljeno u prošlom poglavlju ovog rada. On svoje djelo: “Kako smo postali Amerikanci” počinje s raspravom o tome što uopće jest civilizacija te zaključuje kako je civilizacija termin različit, ali istovremeno usko vezan uz pojam kulture o kakvoj je riječ u ovom radu: “Nema civilizacije koja se ne ukorjenjuje u kulturi, ali kultura ne postaje civilizacijom bez flote, bez ambicije, velikog

⁶³ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 133-134.

⁶⁴ Hrvoje Juvančić, *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam* (Zagreb: Meandar AGM, 1997.), 134-135.

sna, pokretne sile.”⁶⁵ Važno je uočiti da on u svojem djelu opisuje ono što postaje primarnom civilizacijom u svijetu, to jest civilizaciju SAD-a. Smatra kako je to na određeni način greška Europe koja je civilizaciju, a samim time i kulturu prestala proizvoditi. Za proces preuzimanja primata u svijetu, Debray spominje da je važno uočiti činjenicu da je Europa svoju civilizaciju prestala proizvoditi raznim partikularizmima, borbama i podjelama koje su kulminirale drugim svjetskim ratom pri završetku kojeg primat preuzima glavna pokretačka sila svijeta u to vrijeme- Sjedinjene Američke Države. Kao jedan od kritičara tog procesa Debray također govori, kako smo ranije u radu spomenuli, o američkom načinu života kao jednom od ključnih “krivaca” za širenje američke kulture Europom jer u svojoj naravi zvuči veoma privlačno; “>>traženje sreće<<, >>jednake prilike za svakoga<<- nalikuje na utopiju.”⁶⁶ Debrayev stav o utjecaju američke kulture na Europu i onome što je taj utjecaj donio, najbolje je opisan sljedećim riječima: “Godine 1919. postojala je europska civilizacija s američkom kulturom kao varijantom. Godine 2017. postoji američka civilizacija, prema kojoj europske kulture, sa svom svojom raznolikošću, u najboljem slučaju izgledaju kao prilagodbene varijante, a u najgorem slučaju kao domorodačke rezerve.”⁶⁷

⁶⁵ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 20.

⁶⁶ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 45.

⁶⁷ Régis Debray, *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci* (Zagreb: TIM press, 2019.), 41.

Na primjeru znanosti: Thomas Midgley jr.

Kao konkretan primjer utjecaja američke kulture izdvajam, široj javnosti, manje poznat slučaj. Međutim, taj slučaj govori mnogo o tome kako duh kapitalizma i konzumerizma, protkanih u američkoj kulturi, nadilazi sve moralno-etičke vrijednosti i kako je, “zadužio” ne samo europsku već i svjetsku povijest s preko sto milijuna smrtnih slučajeva. Glavni lik ovog poglavlja je inženjer i inovator Thomas Midgley jr. koji, iako rođen krajem devetnaestog stoljeća i čiji su izumi i inovacije ugledali svjetlo dana u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, ima velik utjecaj na živote ljudi diljem svijeta pa tako i Europe u drugoj polovici istog stoljeća pa sve do danas.

Za početak potrebno je ukratko objasniti što je zapravo bio uzrok inovacijama koje su dovele do takve količine ljudskih žrtvi. Naime, davne 1911. godine u prodaju je pušten Cadillac Model 30, prvi automobil s automatskim procesom paljenja koji je zamijenio dotadašnje automobile koji su bi li pokretani manualno, uz pomoć koljenaste šipke. Zašto je uopće došlo do potrebe za izumom takvog načina pokretanja automobila? Iz razloga što su te iste koljenaste šipke za pokretanje automobila bile izrazito nesigurne jer su imale tendenciju “iskakati”, odnosno lupiti u glavu osobu koja je pokretala automobil te su ih pritom mogle ozbiljno ozlijediti a nerijetko i usmrtiti. Takva sudbina zadesila je i stanovitog Byrona Cartera, bliskog prijatelja Henryja Lelanda, osnivača Cadillaca, koji se nakon tog nesretnog događaja odlučuje eliminirati te iste koljenaste šipke sa svojih automobila. Međutim, puštanjem u prodaju i masovnom produkciju Modela 30, otkrivena je i njegove najveće mane: zaglušujuće glasan motor i kratki vijek trajanja motora.⁶⁸

Iz tog razloga, Lelandov glavni inženjer, Charles Kettering, zapošljava Thomasa Midgleya i daje mu zadatak da stvori gorivo odgovarajuće smjese kako bi ublažio zvuk i produljio životni vijek motora. Nakon neuspješnih pokušaja stvaranja smjese goriva uz pomoć aluminijskog klorida i etanola, Midgley dolazi do onog što je smatrao savršenim rješenjem: tetraetilnog olova. Taj aditiv bio je upravo ono što je tražio, motorima se produljio životni vijek a zvuk je bio prigušen. Dodatan plus bio je naravno

⁶⁸ Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

olakšan pristup tom aditivu kao i jeftin proces proizvodnje goriva s istim. Midgley, uzbuđen svojim otkrićem, nazvao je Ketteringa kako bi mu priopćio da će na temelju njegovog novootkrivenog aditiva zaraditi preko 200 milijuna tadašnjih američkih dolara, što bi po prilici odgovaralo vrijednosti u iznosu od preko 3 milijarde američkih dolara danas. Za svoje otkriće, Midgley je bio nagrađen i prestižnom Nicholsovom nagradom od strane Američkog Kemijskog Društva. Midgley i Kettering su krajem 1921. godine patentirali svoj proizvod pod imenom "Ethyl", koji su uskoro i brendirali uz pomoć General Motorsa, DuPonta i Standard Oila, pod imenom "Ethyl Corporation". Nakon otvaranja prvog tvorničkog pogona za proizvodnju tetraetilnog olova, nekolicina radnika oboljela je od trovanja olovom, a petorica su i preminuli. Da bi smirio javnost, Midgley na konferenciji za novinare izljeva tetraetilno olovo na svoju ruku i udiše toksične pare koje aditiv ispušta, punu minutu, tvrdeći da to može raditi na dnevnoj bazi bez posljedica za zdravlje. Međutim, u realnosti, sam Midgley proveo je veći dio 1923. godine na Floridi oporavljajući se od posljedica trovanja olovom. Znanstvenici s MIT-a, Yalea i Harvarda kao i mnogi drugi pisali su Midgleyu protestne note u svrhu prestanka proizvodnje aditiva koji prodaje, bez puno uspjeha. Do pedesetih godina prošlog stoljeća milijuni automobila bili su pokretani od strane goriva koja su sadržavala tetraetilno olovo, pritom ispuštajući olovo u atmosferu. Plaćeni znanstvenici od strane "Ethyl Corporation" govore da je olovo prisutno u prirodi te stoga nije toliko štetno.⁶⁹

1952. Znanstvenik Claire Patterson, po zvanju geolog, počinje provoditi istraživanja o zagađenosti planeta olovom. Za početak uspoređuje razine olova u Tihom i Atlantskom oceanu te dolazi do zaključka da je koncentracija olova puno veća pri površini nego u dubini, što bi značilo da je zagađenje okoliša olovom nastupilo nedavno. Kako bi otkrio kada je točno došlo do zagađenja olovom, Patterson odlazi na Grenland i Antarktiku jer je u ledu zadržan nivo olova u zraku unazad tisućama godina. Koncentracija olova polagano je rasla u zadnjih četiri i pol tisuće godina, ali tek u dvadesetom stoljeću, uslijed pojačane industrijalizacije i proizvodnje tetraetilnog olova doseže astronomske razine. Patterson nadalje odlučuje doznati na koji je način kontaminacija olovom utjecala na svjetsko stanovništvo. Stoga proučava razinu olova u zubima i kostima nedavno preminulih Amerikanaca te ih uspoređuje sa staroegipatskim

⁶⁹ Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

i peruanskim mumijama. Očekivao je da će u mumijama naći puno manju razinu olova, ali ono što nije očekivao jest da će to biti otprilike tisuću puta manja razina olova.⁷⁰

Uz to, problem olova ne završava samo s trovanjem nego utječe i na razvoj djece i njihovo ponašanje. Profesor Needleman je napisao mnogo studija o tom problemu te je došao do sljedećih zaključaka: djeca i adolescenti s većom razinom olova u tijelu skloniji su delikventno ponašanju, što kada odrastu prerasta u društveno neprihvatljivo ponašanje koje se očituje kroz kriminalne aktivnosti. Također, ta djeca češće imaju problema u nastavi te snižen IQ. isti profesor svjedočio je pred američkim kongresom 1991. godine kazavši sljedeće: “širok je konsensus od strane svih, osim industrije olova i njihovih glasnogovornika da je olovo ekstremno toksično, u ekstremno malim dozama.”⁷¹. Uzevši u obzir njegove studije kao i svjedočenje pred kongresom možemo zaključiti da je puno ljudi indirektno stradalo zbog proizvodnja tetraetilnog olova kao aditiva za automobilska goriva. Ali u kojoj točno mjeri, teško je utvrditi. Prema najnovijem istraživanju znanstvenika sa sveučilišta Duke i Florida State otkriveno je da devedeset posto djece rođeno samo na području SAD-a između 1950. i 1981. imalo puno veću koncentraciju olova u krvi od one normalne. Nadalje Needlemanovu tezu potvrđuje da je: “...u prosjeku, izloženost olovu u ranom djetinjstvu rezultiralo padom inteligencije od 2.6 IQ bodova.”⁷²

Još jedan učinak izloženosti olovu jest rast broja kardiovaskularnih pacijenata o čemu je studiju napisao profesor Lanphear 2018. godine te zaključio da zbog srčanih bolesti, uzrokovanih olovom, U SAD-u premine dvjesto pedeset tisuća ljudi godišnje.⁷³ Ako usporedimo populaciju SAD-a i Europe dolazimo do zaključka da godišnje u Europi umre više od pola milijuna ljudi uslijed kardiovaskularnih bolesti koje su se razvile zbog izloženosti olovu i veće koncentracije olova u krvi. Povjesničar John

⁷⁰ Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

⁷¹ Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

⁷² Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

⁷³ Bruce Lanphear, “Low-level lead exposure and mortality in US adults: a population-based cohort study”, *The Lancet Public Health*, 2018, Vol. 3, br. 4 (travanj 2018.) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468266718300252> (04. rujna 2022.)

McNeil imao je sljedeće za reći o Midgleyu: “Midgley je imao više utjecaja na atmosferu od bilo kojeg drugog organizma u povijesti Zemlje.”⁷⁴

Kada se u obzir uzmu sve ove činjenice, koje i nisu baš najzastupljenije u povijesnoj ili bilo kojoj drugoj znanosti, koje su na neki način čak i skrivene od šire javnosti, može se doći do zaključka kako je američka kultura, prožeta kapitalističkim i konzumerističkim duhom, sa svrhom ostvarivanjem profita, a kako bi se zadovoljile i one manje osnovne životne potrebe pod krinkom napretka i razvitka, zaslužna kako za smrt, tako i za poboljšanje velikog broja ljudi u svijetu pa samim time i u Europi te su upravo procesi koji velikim dijelom karakteriziraju američku kulturu doveli do takvih strašnih posljedica. Jedino pitanje koje se može postaviti je sljedeće: Jesu li za takvu kataklizmu krivi isključivo pojedinci, bogati industrijalci, uz njihove znanstvenike ili krivnju snosi i cjelokupni “proces stvaranja i učenja obrazaca mišljenja i djelovanja neke skupine ljudi”, točnije može li se takva vrsta katastrofe pripisati cjelokupnoj kulturi?

⁷⁴ Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)

Zaključak

Pojam kulture, kao što smo kroz rad mogli vidjeti, veoma je kompleksan i složen te nije jasno može li se kulturu, kao i njen utjecaj, uopće mjeriti, odnosno postoji li nekakav matematički model kojim bi mogli obuhvatiti sve ono što čini određenu kulturu i što određena kultura jest, a samim time i utjecaj jedne kulture na druge kulture. Dakle, kultura je pomalo apstraktan pojam s mnogo sinonima te ju se može usko povezati s terminima poput civilizacije, ideologije i svjetonazora, a u jednu ruku čak i s pojmom politike.

Kroz rad smo mogli vidjeti kako je uopće nastala kultura koja je bila u središtu ovog rada; kultura Sjedinjenih Američkih Država ili kraće američka kultura te kako se njen utjecaj proširio na područje Europe, koncem Drugog svjetskog rata do danas. Na primjerima smo mogli vidjeti koliki je utjecaj na američku kulturu imala i ekonomija, odnosno ekonomska doktrina kapitalizma. Ono što je, po mom mišljenju, bjelodano i lako zaključivo je sljedeće: Sjedinjene Američke Države i njihov melting pot te kultura koja je u njemu nastala i koja je iz njega proizašla imala je enorman utjecaj na cijeli svijet pa samim time i na Europu koju se nerijetko veže uz SAD u sintagmi “Zapadne civilizacije”. Mišljenja sam da i sama ta sintagma pokazuje da su te dvije kulture (američka i europska) isprepletene i unatoč njihovim međusobnim razlikama, u naravi, veoma slične što i nije teško zaključiti kada pogledamo u prošlost. Isto tako, složio bih se s Debrayem koji kaže da su SAD-e preuzele svojevrsni primat u dvadesetom stoljeću te da je od tada Europa pod puno većim kulturološkim utjecajem SAD-a nego što je slučaj u obrnutom smjeru. Smatram da je tome tako iz sljedećeg razloga: Naime, poslijeratna Europa je na neki način, a što nam je znano iz povijesti, bila ono što će kasnije okarakterizirati neke afričke, južnoameričke i azijske države; banana-država. Razrušena, u dugovima i s velikim brojem ljudskih žrtava, materijalno i moralno veoma oštećena i opustošena. Također, sa samog europskog istoka, iz Moskve, širi se ideologija komunizma te zahvaća i ovladava velikim dijelom istočne Europe. Smatram kako su svi ti razlozi pogodovali te dali obola američkoj kulturi da širi svoj, kako gospodarski i politički utjecaj, tako i kulturni utjecaj, pogotovo na europskom zapadu koji većinom taj utjecaj, vjerojatno i u strahu od komunizma, objeručke prihvaća. Taj utjecaj ne širi se samo u vidu popularne kulture kroz prizmu umjetnosti poput glazbe nego i općenito

putem priča o “američkom snu”, svjetonazora, etike te ostalih općih društvenih čimbenika.

Ono što smo kroz rad također mogli opaziti jest da taj utjecaj nije uvijek prihvaćen i svesrdno dočekan od strane recipijenata američke kulture te se nerijetko dala naslutiti i određena odbojnost prema toj kulturi kao i određeni pokušaji otpora istoj. Međutim, europska kulturna elita prekasno je shvatila da je utjecaj američke kulture, rekao bih poput požara, zahvatio sve pore europskog društva, uključujući i one s istočne strane “željezne zavjese” koji ubrzo uviđaju svu manjkavost komunizma. Obećanja o slobodi, egalitarizmu i pravедnosti koja dolaze “s one strane bare” brzo su pokorila umove “malih” Europljana, tihe većine, o kojoj se premalo zna, bilježi i govori u povijesnoj znanosti.

Zaključno, ono što osobno mislim o cijeloj temi američke kulture i njenog utjecaja ukratko bih sažeo u sljedećim riječima: Sjedinjene Američke Države su u svojoj vlastitoj kulturi, koja je niknula iz mnoštva različitih kultura, a kroz pragmatično ekonomski pogled na svijet vidjele proizvod; i to proizvod koji se može dobro prodati, a posebice u okviru zajedničke “Zapadne civilizacije” te su naposljetku napravile odličan posao. Na sreću ili nesreću; ostavljam Vama da zaključite jer se, na kraju krajeva, o ukusima ne raspravlja!

Popis izvora i literature:

Literatura:

Conrad, Peter. *How the world was won: The Americanization of everywhere*. London: Thames&Hudson, 2014.

Debray, Régis. *Civilizacija: Kako smo postali Amerikanci*. Zagreb: TIM press, 2019.

Juvančić, Hrvoje. *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam*. Zagreb: Meandar AGM, 1997.

Pells, Richard. *Modernist America: Art, Music, Movies, and the Globalization of American Culture*. New Haven: Yale University Press, 2011.

Stephan, Alexander, ur. *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books, 2006.

Sunić, Tomislav. *Američka ideologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.

Mrežni izvori:

I. OpinionFront: *Why is Culture Important and How Does it Influence People?*. <https://opinionfront.com/why-is-culture-important> (02. rujna 2022.)

II. Wikipedija, slobodna enciklopedija: *Kultura*. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kultura> (02. rujna 2022.)

III. Coleman Steven. *What Is Consumerism? - Definition, History & Examples*, 10.10.2021. <https://study.com/academy/lesson/what-is-consumerism-definition-history-examples.html> (02. rujna 2022.)

IV. Žakman-Ban Vladimira i Katarina Špehar Fiškuš, "Konzumerizam – društveni fenomen i nova ovisnost", *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru* 2016, Vol. 11 br. 16 (2016.) <https://hrcak.srce.hr/185997> (02. rujna 2022.)

V. Globalizacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. rujna 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>

- VI. Cambridge dictionary: *Americanization*.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/americanization> (03. rujna 2022.)
- VII. Zimmermann Kim Ann i Callum McKelvie. *American Culture: Traditions and Customs of the United States*, 21.12.2021. <https://www.livescience.com/28945-american-culture.html> (03. rujna 2022.)
- VIII. Lanphear, Bruce, "Low-level lead exposure and mortality in US adults: a population-based cohort study", *The Lancet Public Health*, 2018, Vol. 3, br. 4 (travanj 2018.) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468266718300252> (04. rujna 2022.)
- IX. Derek Alexander Muller, *The Man Who Accidentally Killed The Most People In History*, 22.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=IV3dnLzthDA> (04. rujna 2022.)
- X. Supkultura. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 5. 9. 2022.
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838>